

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра практичної психології

**ОСОБИСТІСНА ЗРІЛІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В
НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

освітнього ступеня «бакалавр»

Софії ЗАРУДЕНЕЦЬ

4 курсу денної форми навчання

спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Психологія»

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент

Олександр КУЦІЙ

Рецензент:

доктор психологічних наук, доцент

Галина КАТОЛИК

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

« ____ » _____ 2023 р., протокол № ____

Т.в.о. завідувача кафедри практичної психології

доктор психологічних наук, доцент

_____ **Євген КАРПЕНКО**

Львів

2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ	7
1.1. Основні завдання та характеристика психологічних компонентів сучасної вищої школи.....	7
1.2. Поняття та зміст студентства та студентського віку, їх психологічна характеристика.....	13
1.3. Психолого-педагогічні умови формування особистісної зрілості студентів.....	18
1.4. Професійне становлення особистості студента.....	22
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	26
2.1. Мета, завдання та методики дослідження особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі.....	26
2.2. Збір та аналіз отриманих результатів.....	32
2.3. Шляхи підвищення особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі.....	47
Висновки до розділу 2.....	53
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми. Основними рушійними силами розвитку особистості в молодості є характерні для людини мотиви розвитку, які спонукають її до постійного пошуку творчої напруги, постановки і досягнення нових і все більш складних цілей.

Розвиток особистості на юнацькому етапі характеризується подоланням вікової кризи, під час якої в особистості відбуваються багатовимірні складні процеси здобуття дорослої ідентичності та нового ставлення до світу, тобто особистість у цей період активно прагне до формування такої єдності та подолання протиріч і конфліктів. При успішній кризі ідентичності у молодій людині формується почуття власної ідентичності, відчуття того, ким вона є і в якому напрямку розвивається. Конструктивні варіанти виходу з молодіжної кризи передбачають також тонку і складну координацію індивідуально-і соціально значущих форм продуктивної діяльності, і ініціатива в цій координації належить молодій людині.

Несприятливий вихід з кризи супроводжується відчуттям тривоги, страху, замкнутості, різкими коливаннями на шкалі самооцінки, болісними сумнівами щодо себе, свого місця в групі, суспільстві, неясними життєвими перспективами.

Тому заходи щодо створення умов для формування та розвитку особистості мають замінити безпосередні психолого-педагогічні дії на юнацькому етапі розвитку, а наукове дослідження закономірностей психічного розвитку людини, психічних властивостей її особистості стає предметом наукового дослідження. необхідна умова подальшого вдосконалення всіх форм, методів і засобів роботи з людьми. У цьому випадку дослідження та розробка відповідної системи психологічної підтримки навчання студентів стає актуальною науковою проблемою.

В умовах сучасної гуманізації суспільства актуальною проблемою є гармонійний розвиток особистості та її потенціалу. Сучасне суспільство потребує активних, діяльних людей, здатних реалізувати свій особистісний потенціал, власні здібності, будувати гармонійні стосунки з собою та іншими, прагнути до самовдосконалення та самотворення, бути активним суб'єктом свого життя, творцем свого. власна доля, особистісно зріла людина. Особистісна зрілість – це динамічне явище, яке розвивається під впливом суб'єктивних і об'єктивних факторів. Тому для розвитку особистісної зрілості важливою є суб'єктна позиція людини, створення оптимального середовища. Проблема розвитку особистісної зрілості набуває великого значення в умовах навчання у ЗВО.

Останні дослідження особливостей розвитку особистісної зрілості і самоактуалізації у процесі професійної підготовки стосуються праць П. П. Горностая, Л. В. Долинської, Ю. Г. Долінської, Л. М. Кобильнік, Г. Ю. Кравець, О. О. Міненко, Л. В. Потапчук, О. В. Темрук, Т. С. Яценко та ін.

Питання професійної ідентичності викликає значний інтерес науковців, зокрема багато методологічних і практичних аспектів цього питання представлено в працях українських та зарубіжних вчених. Зокрема, О. Єрмолаєва розглядала професійну ідентичність як феномен, що виникає в процесі професійного розвитку особистості; Д. Завалішина, Е. Зеєр, Є. Клімов, Т. Кудрявцева, О. Маркова, А. Фонарьєв, Д. Супер, Д. Холланд бачили, що професійна ідентичність – це певна інтеграція професійних якостей в особистісну сферу та особистісних якостей в професійна сфера; М. Абдулаєва, Д. Завалішина, Є. Клімов вважають, що професійна ідентичність є залишковою якістю, яка формується на пізніх етапах професіоналізації. Незважаючи на таку різноманітність досліджень, більшість українських наукових досліджень вказують на важливість і неоднозначність цього явища на етапі професійної підготовки. Так, В. Шахов зазначає, що професійна ідентичність студентів визначається насамперед мотиваційно-ціннісними критеріями, а саме: ставленням до праці, інтересом до майбутньої професійної діяльності,

інтеграцією норм і цінностей професії тощо; у дослідженнях Г. Дмитренко-Карабин, О. Романішиної професійна ідентичність є динамічним, системним феноменом ціннісно-професійної значущості, рівень якого визначатиметься професійною самооцінкою, самооцінкою, рішучість, рівень домагань і самозадоволення; І. Андрійчук зазначає, що для формування професійної ідентичності студента важливу роль відіграє його приналежність до студентської спільноти, зокрема, яка частина цієї спільноти орієнтована на професійну реалізацію; І. Мартинюк зазначає, що досягнення позитивної професійної ідентичності в студентському віці значно знижує рівень професійно-особистісної тривожності, тим самим підвищує особистісний потенціал фахівця.

Саме тому, надзвичайна актуальність і недостатня розробленість даної проблеми у сучасній науці зумовила вибір нашої теми дослідження: **«Особистісна зрілість здобувачів вищої освіти в навчальному процесі».**

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- дослідити основні завдання та характеристика психологічної компоненти сучасної вищої школи;
- висвітлити поняття та зміст студентства та студентського віку, а також надати характеристику психолого-педагогічним умовам формування особистісної зрілості студентів;
- охарактеризувати особливості професійного становлення особистості студента;
- провести та проаналізувати результати емпіричного дослідження особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі;
- проаналізувати та запропонувати шляхи підвищення особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі.

Об'єктом дослідження є особистісна зрілість студентів.

Предметом дослідження є особливості особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі.

Методи наукового дослідження:

- теоретичний аналіз та узагальнення науково-психологічних джерел з окресленої проблематики дослідження;

- діагностичні (емпіричні) методи:

1) Методика вивчення статусів професійної ідентичності (А. А. Азбель, А. Г. Грецов);

2) Методика О. С. Штепи Особистісна зрілість;

3) «Опитувальник особистісної зрілості» за Ю. Гільбухом;

4) Методика «Якоря кар'єри» Е. Шейна в адаптації В. А. Чикер, В. Е. Винокурова.

- статистичні методи: t-критерій Стюдента та критерій Манна-Уїтні. Та метод кореляційного аналізу для встановлення прямо-пропорційних зв'язків.

Емпірична база досліджень. Наукове дослідження виконано за участю 40 студентів психологічного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, що навчаються на 2 та 4 курсі.

Теоретичне значення роботи. У роботі структуровано та доповнено існуючі в науковій літературі підходи до поняття професійної ідентичності, зокрема обґрунтовано роль мотиваційної спрямованості та особистісної зрілості як однієї з детермінант професійної ідентичності студентів.

Практичне значення роботи. Результати, отримані в процесі емпіричного дослідження, можуть стати цілком допоміжним інструментом організації навчального процесу студентів, а також слугувати для розробки рекомендацій і навчальних програм для формування та розвитку професійної особистості майбутніх спеціалістів.

Структура та обсяг. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновку та списку використаних джерел з 68 од. Основний текст викладено на 45 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ

1.1. Основні завдання та характеристика психологічних компонентів сучасної вищої школи

Педагогіка вищої школи – це наука про закономірності навчання і виховання студентів, їх науково-професійної підготовки як професіоналів відповідно до вимог держави. Об'єкт науки завжди визначається її метою та її завданнями [48, с. 31].

Педагогіка вищої школи є теоретичною і прикладною наукою. Як теоретична наука вона відображає причинно-наслідкові зв'язки у вихованні, навчанні та науковій підготовці майбутніх фахівців. Така теорія є системою ідей, які служать обґрунтуванням і керівництвом до дії. А також показує раціональні шляхи, спрямовує роботу ЗВО до бажаної мети, розкриває таку систему дій, яка б найбільше задовольняла і відповідала поставленим цілям.

Як кожна наука, педагогіка вищої школи має свій категоріально-понятійний апарат. В. М. Чайка поділяє категорії вищої школи на три види.

I. Методологічні категорії: педагогічна теорія, педагогічна концепція, педагогічна ідея, педагогічна закономірність, педагогічний принцип.

II. Процедурні категорії (загалом вони не відрізняються від свого трактування в загальній педагогіці): виховання, освіта, розвиток, формування особистості; навчальний процес; навчальний процес.

III. Основні категорії: мета, завдання і зміст виховання, фахівець (викладач), діяльність (викладач і учень), диференційований та індивідуальний підходи, прогноз наслідків педагогічного впливу, планування виховної роботи, форми і методи, а також засоби виховання [56, с. 71-72].

Метою цієї науки є вивчення закономірностей розвитку, виховання та навчання студентів і на основі цього розробка шляхів удосконалення процесу підготовки кваліфікованого фахівця. Завдання педагогіки вищої школи є: аналіз

соціально-історичних особливостей університетської системи; аналіз змісту, форм і методів навчання, розвитку і виховання студентів у вищому навчальному закладі; аналіз методів контролю та оцінювання успішності студентів на основі системного підходу; розробка нових освітніх і навчальних технологій у вищому навчальному закладі; розкриття педагогічних засад у підготовці студентів до майбутніх професіоналів [14].

До завдань педагогіки вищої школи входять також: вивчення діалектичних взаємозв'язків між об'єктивним і суб'єктивним, суспільним і природним чинниками виховання і розвитку студентів, їх потенціалів і реальних можливостей; взаємозв'язок цілей і засобів навчання і підвищення кваліфікації; розробка теорії і методики виховання і навчання, які вчитель-педагог повинен враховувати у своїй практичній діяльності, а також критеріїв їх ефективності на основі закономірностей цих процесів [44, с. 83].

Педагогіка вищої освіти виконує такі функції: аналітичну; прогностичну; функцію проектування [39, с. 245].

Педагогіка вищої школи має таку структуру: загальні положення педагогіки, теорія виховання, дидактика, теорія управління.

Як наука педагогіка вищої школи тісно пов'язана з психологією вищої школи, яка вивчає психологічні закономірності навчання і виховання (розвиток пізнавальних процесів, критерії психічного розвитку), а також з філософією, соціологією та іншими науками, предметом яких є педагогіка вищої освіти. є особа. Вища школа виконує такі функції: освітню, просвітницьку, загальнокультурну, науково-дослідницьку, міжнародному. Вища школа бере активну участь у вирішенні всіх завдань державотворення; у створенні матеріальних благ, покращенні суспільних відносин та вихованні громадянина-патріота України; у підвищенні культурного рівня населення України, формуванні інтелектуального потенціалу країни, забезпеченні підвищення кваліфікації викладачів, підготовці наукових кадрів для участі в наукових дослідженнях і розробках, сприянні демократизації суспільства та зміцненню миру тощо [40, с. 278-279].

Основою вищої освіти є повна загальна середня освіта. Для підготовки молодих спеціалістів у ЗВО можуть бути зараховані особи з атестатом про закінчення загальної середньої школи.

Психологія сучасної вищої школи вивчає функціональні закономірності психіки студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності та закономірності науково-педагогічної діяльності викладача, а також соціально-психологічні особливості професійно-навчального спілкування та взаємовідносин викладача і студента [54, с. 102].

Основними категоріями психології вищої школи є навчання, розвиток, виховання.

Понятійний апарат психології ЗВО складають такі терміни, як «профорієнтація», «професійна соціалізація», «професійна ідентичність», «педагогічна та професійна діяльність», «Я-образ студента», «професійно-педагогічне спілкування», професійно-педагогічне спілкування». «студентська академічна група», «професіоналізм», «адаптація», «професійна готовність» тощо [34, с. 71].

Психологія вищої школи як науково-прикладний предмет вирішує ряд практичних, дослідницьких, діагностичних і корекційних завдань.

Основними практичними завданнями психології вищої школи в період реформування вищої освіти в Україні є: розробка науково-психологічної та методологічної основи моніторингу процесу, повноти змісту та умов інтелектуального розвитку студентів, їх особистісного розвитку та професійної діяльності; розвиток, особливо в умовах кредитно-модульної системи навчання; конкретизація оптимальних форм педагогічно-професійної діяльності та спілкування студентів, які сприяють оволодінню ними всім розмаїттям професійних функцій і важливих соціальних ролей; розробка особистісно орієнтованих технологій навчання студентів, психологічне обґрунтування інноваційних дидактичних проєктів та педагогічних експериментів у вищій школі; пошук ефективних шляхів (методів і засобів) забезпечення базової психологічної освіти студентів та підвищення рівня їх загальної культури та

психологічної компетентності як передумови демократизації, гуманізації та гуманізації освіти; надання психологічної допомоги та підтримки всім учасникам освітнього процесу, особливо в період особистісної кризи та професійного самоствердження [16, с. 128-129].

Предметом психологічної науки є соціальні суб'єкти, їх діяльність, зв'язки і відносини. «Сукупність процесів побудови світогляду і його функція як регулятора зовнішньої поведінки і внутрішнього життя живої істоти формує найбільш повне розуміння предмета психології» [4, с. 12]. З цієї точки зору предметом психології ЗВО є особистість викладача і студента в їх розвивальній взаємодії. Розглянуто роль «особистісного чинника» у впровадженні інноваційних освітніх і навчальних технологій у вищих навчальних закладах України. Вища освіта, психологічні умови та механізми формування особистості майбутнього фахівця в системі вищої освіти (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр) [13, с. 48].

До сучасних науково-дослідницьких завдань психології ЗВО відносяться: психологічне обґрунтування професійного іміджу сучасного висококваліфікованого фахівця (педагога, психолога, лікаря, менеджера, інженера тощо), на основі якого має бути розроблений державний стандарт на зміст напрямів і спеціальностей професійної освіти, що розвиваються в системі післядипломної вищої освіти; виявлення соціокультурних, соціально-психологічних, психолого-дидактичних чинників соціалізації особистості майбутнього фахівця з метою формування індивідуального курсу професійного розвитку кожного студента протягом усіх років навчання; розвиток психологічних засад формування в студентів та викладачів національної самосвідомості, активної громадянської позиції, розумової та духовної орієнтації на «обов'язки рідної мови» та розвиток україномовного освітнього простору; вивчення психологічних закономірностей діалогу студентів з комп'ютером та розробка психологічних основ комп'ютеризації навчального процесу у вищій школі; вивчення психологічних питань підготовки науково-педагогічних кадрів, формування особистості майбутнього вчителя під час

навчання в магістратурі та аспірантурі; вивчення психологічних основ наукової творчості, підвищення професіоналізму та вдосконалення педагогічної майстерності викладачів [10, с. 23-24].

Завдання студентів курсу «Психологія вищої школи»: інтеграція, систематизація психологічних знань про психологічні механізми підвищення ефективності організації навчального процесу у ЗВО; дослідження умов забезпечення ціннісно-особистісного самовизначення викладачів та студентів у педагогічній взаємодії; формування професійного мислення студентів, набуття досвіду творчого використання психологічних знань для вирішення конкретних завдань педагогічної, професійної та майбутньої педагогічної діяльності [22, с. 60].

До діагностично-корекційних завдань психології ЗВО належать: розробка методики професійної орієнтації старшокласників та обґрунтування системи професійного відбору молоді до ЗВО; діагностування висловлювань студентів про себе з метою формування позитивної «Я-концепції» – ядра особистості майбутнього фахівця; визначення рівня психологічної готовності першокурсників до здобуття вищої освіти та розвиток передумов для їх успішної адаптації; вивчення стану взаємовідносин між викладачами та студентами з метою налагодження оптимальної педагогічної взаємодії та конструктивного вирішення можливих міжособистісних конфліктів [41].

Знання останніх наукових досягнень психології вищої школи не завадить досвідченим викладачам університету з науковими ступенями та високими вченими званнями. Деякі з них, які добре знають свою науку, проте через брак психолого-педагогічних знань не володіють достатньою педагогічною майстерністю та не прагнуть вдосконалювати навчально-виховний процес на науково-психологічній основі [21, с. 101].

Психологія вищої школи, як галузь психологічного знання, тісно пов'язана з іншими галузями психологічної науки: зв'язок з педагогічною психологією встановлюється через вирішення проблем управління навчанням студентів, створення умов для їх ефективного навчання та розробки принципів

організації навчання; соціальна психологія дає загальні рекомендації щодо аналізу студентського колективу, визначення етапів його розвитку, забезпечення умов ефективності педагогічного спілкування та взаємовідносин між викладачем і студентом [51, с. 135].

На основі розроблених В. Г. Панок у загальній психології принципів діяльнісного підходу аналізується як педагогічна діяльність студентів, так і науково-педагогічна діяльність викладача.

Також існує зв'язок з іншими розділами психології: психодіагностикою, психологією наукової творчості, психологією праці та ін., які отримали статус самостійних галузей психологічної науки. Останнім часом інтенсивно розвивається акмеологія – розділ психологічної науки, яка вивчає феноменологію, закономірності та механізми розвитку людини в період зрілості, зокрема досягнення високого рівня професійної майстерності. А також педагогічний менеджмент, адже – це окремий розділ теорії управління, який вивчає діяльність навчального закладу, роботу з класом, академічною групою (аудиторією) [36, с. 43-44].

Отже, педагогіка вищої школи – це наука про педагогічний процес, що забезпечує розвиток особистості студента в системі вищої освіти. Педагогіка вищої школи має свій об'єкт дослідження, свої закономірності та принципи; основними категоріями цієї науки є методичні, процесуальні та сутнісні. Ця наука є теоретичною та прикладною, виконує аналітичну, конструктивно-проективну та прогностичну функції. Педагогіку вищої школи можна розглядати як елемент культури викладача вищої школи.

Саме між психологією вищої школи та педагогікою вищої школи існує найтісніший міждисциплінарний зв'язок. Сучасна педагогіка – це комплекс теоретичних і прикладних наук про навчання, виховання й освіту як спеціально організовані й цілеспрямовані процеси, а також шляхи вдосконалення цих процесів. Педагогіка вищої школи – один із розділів педагогіки, наука про освіту і виховання молоді та дорослих. Предметом дослідження вищої освіти є педагогічна система вищої освіти.

1.2. Поняття та зміст студентства та студентського віку, їх психологічна характеристика

Під терміном «студент» розуміють студентство як соціально-демографічну групу, що характеризується чисельністю, статево-віковою структурою, територіальним розміщенням, соціальним становищем, роллю та статусом; як особливу фазу, стадію соціалізації, через яку проходить значна частина молодих людей і яка характеризується певними соціально-психологічними особливостями [42].

Незважаючи на різницю в соціальному походженні і матеріальних можливостях, студентський колектив об'єднує загальний вид діяльності і в цьому сенсі становить єдину соціально-професійну групу.

За своїм соціальним статусом студентство ближче до інтелекту, закріплене за ним і засуджене в майбутньому для висококваліфікованої роботи в різних сферах соціальної сфери, наукової, технічної, управлінської, культурної. Сучасні дослідження ккатегорії студентської молоді мають такі особливості: соціальна функція студентства визначається суспільною необхідністю забезпечення потоку спеціалістів у різні сфери соціальної сфери науки, виробництва, техніки, управління та культури; особливістю основної діяльності студентів є навчання як специфічна форма набуття знань у певній галузі науки, а також набуття спеціальних знань, умінь і навичок для певної професії, що потребує вищої освіти; студентство складається з представників усіх соціальних верств, приблизно одного віку з молодими людьми з певним рівнем освіти та соціального розвитку [59, с. 55]. В університеті склад студентства не залишається постійним, оскільки щороку він оновлюється на п'яту частину у зв'язку з прийомом першокурсників і випуском бакалаврів та магістрів, таким чином, студентство є динамічною, мобільною групою [20, с. 143].

Крім загальних особливостей студентства, особливо вражає його складна, багатопланова структура. До диференціюючих факторів, які перебувають у

специфічному зв'язку, належать, зокрема, стать, особливості сімейного виховання, соціальне та матеріальне становище, рівень освіти та роботи до вступу до ЗВО, успішність у школі, світогляд, особистість планування життя та кар'єри [3, з. 216]. Водночас студентському колективу властива протилежна тенденція – гомогенізація, основою якої є єдність соціальних функцій і позицій студентів, єдність навчально-виховного процесу.

Соціальні функції, стан і основні види діяльності студентів призводять до певних труднощів, пов'язаних із конкретними умовами їхньої життєдіяльності: ламання звичних стереотипів життя та навчання після вступу до вузу; збільшення обсягу навчального матеріалу; численні освітні та соціальні завдання; різноманітні навчальні заходи; непостійне навантаження – за змістом, формою та часовими зобов'язаннями протягом дня, тижня, семестру, навчального року; періодичні стресові ситуації у вигляді заліків та іспитів, що призводять до зміни внутрішнього стану та психічних функцій; певний простір для ініціативних дій і самостійних рішень, для більшої відповідальності та самодисципліни; високі вимоги до рівня професійної підготовки студентів у поєднанні з частими фінансово-бюджетними проблемами; розширення діапазону студентського середовища, яке включає професорсько-викладацький склад, студентські колективи тощо, завдяки чому освітня ситуація у ЗВО порівняно зі шкільною має ряд особливостей [13, с. 48].

Студентський вік – це період у житті людини, коли досягає свого оптимуму значна частина психофізіологічних функцій – сенсорно-перцептивних, мнемічних, психомоторних і особливо мисленнєвих функцій, період становлення характеру та інтелекту, розвитку загальних і спеціальних навичок, трансформації. Мотивація в цей період – ціннісно-значима сфера особистості [24, с. 7].

Особистісною якістю саморозвитку є рефлексія. Зміни, характерні для сучасного українського суспільства, призводять до радикальних змін у внутрішньому світі сучасних студентів, диктують більшості молоді, яка

навчаються у ЗВО, інші цілі, ніж раніше, що сприяє зміні в їх ціннісній структурі.

Деякі дослідники вважають, що більшість сучасного покоління молоді можна охарактеризувати як маргіналів, тих, хто не засвоїв цінності «старого» світу і не мав можливості сприйняти цінності «нового» за порівняно короткий проміжок часу [1, с. 103].

Навчання у вищих навчальних закладах потребує багато часу та енергії, що призводить до певного відставання соціального розвитку студентів порівняно з іншими групами молоді. В результаті пік впевненості в собі за останні десятиліття змістився з 17-19 років до 23-25 років. Затримка соціального виховання студентів також сприяє тому, що сучасна студентська молодь зазвичай завершує навчання лише у 22-23 роки, тобто починається дорослішання як особистості (фізична зрілість) і як члена соціуму (громадянська зрілість). Дисгармонія фізичного та психічного розвитку проектується молоді людиною на середовище, яке сприймається нею як особливо напружене та конфліктне [50, с. 260].

Триваліша перерва в навчанні, неможливість набути особистого життєвого досвіду під час навчання, пізніший початок власної трудової діяльності призводять до конформістської орієнтації студентської молоді, існує реальна небезпека її штучного обмеження, відірваність здобуття знань від майбутніх професійних завдань, небезпека соціального інфантилізму.

Особливістю нової доби для студентської молоді є проблема особистісно-професійної свободи вибору (самовизначення). У психологічному сенсі ця проблема не менш складна, ніж проблеми, пов'язані з обмеженням свободи людини. Свобода вибору вимагає від молоді самостійного прийняття рішень і відповідальності за них, адже сьогодні будь-якого статусу людина досягає самостійно. Розвинуте суспільне виробництво та зростання соціальної мобільності розширили сферу індивідуального вибору [26, с. 48].

Сучасна ситуація вимагає від фахівця високої адаптаційної здатності, яка в соціально-економічних умовах, що складаються, іноді навіть важливіша за

професійну компетентність. Це виражається в тому, що в умовах ринкової економіки студентська молодь повинна виявляти якості зрілого члена суспільства, але психологічно в ній нерідко виявляються ознаки психологічного інфантилізму, бездіяльності, розгубленості, беспорядності, самовпевненості, зниженості самокритичності, підвищена вимогливість до турботи про них оточуючих, різноманітні компенсаторні реакції. Враховуючи вікові та соціальні особливості сучасного студентства, центр освітньої діяльності вищих навчальних закладів сьогодні має бути спрямований на саморозвиток особистості, підтримується формуванням самовпевненості в стратегічних сферах життя, особливо цілепокладання та планування. Зокрема, принцип саморозвитку особистості виражається в її активності та самовдосконаленні особистісних якостей.

Основним змістом розвитку в молодості є формування властивостей і якостей особистості в складній системі їх функціональних контекстів і взаємозв'язків у дорослому віці. Основна увага зосереджена не лише на змістовно-результативних моментах розвитку особистості, а на розкритті структур і механізмів процесу становлення особистості, які забезпечують перетворення ряду психічних елементів в інтегровані властивості та якості особистості [45, с. 137].

Основоположним у процесі становлення особистості в підлітковому віці є проблема розвитку, самопізнання і самовиховання, прагнення до самостійності, усвідомлення індивідуальності [62, с. 240].

Провідною, специфічною формою діяльності в студентському віці є шкільна та професійна діяльність – основа професійної підготовки майбутнього фахівця [20, с. 141].

На основі проаналізованих робіт можна зробити висновок, що новоутвореннями зрілого підлітка є професійна орієнтація, формування мотивів і цілей, намірів і цінностей, розвиток власного світогляду, формування нового рівня Я-свідомості. У сфері найближчого розвитку на молодіжному етапі – професійна підготовка за обраною спеціальністю, фахова експертиза та

«самовираження в професії». Період навчання і професійної підготовки, як правило, збігається в часі з періодом становлення особистості, тому риси характеру і моделі поведінки, яких набуває студент у процесі навчання, можуть визначати його позицію і поведінку протягом усього життя. З цієї причини вивчення розвитку студента у вищій школі має таке велике значення [66, с. 48-49].

Критерієм прогресивного розвитку особистості студентів є прояв якісно нових рис (новоутворень), а не хронологічний вік. Це означає, що кожна молода людина має свій власний темп розвитку, про який слід судити не тільки за нормою, що склалася в загальній популяції, а й за власними минулими досягненнями індивіда. Потенціал для постійного саморозвитку та орієнтації на майбутнє закладено в природі людини. Тому пізнання особистості молодої людини та її розвитку має бути спрямоване не тільки на вивчення її минулого і сьогодення, а й на аналіз того, до чого вона прагне, як уявляє своє майбутнє [64, с. 381].

Зміст поняття «професійна зрілість» поєднує розвиток професійного світу, розвиток освітнього світу та розвиток внутрішнього світу особистості. На рівні внутрішнього світу людини об'єднуються риси професійного світу і світу освіти, на цьому рівні вирішується питання індивідуального професійного становлення: як поєднати соціальну значимість професії з одного боку, а з одного боку, і як поєднати в собі соціальну значущість професії, і її привабливість та інтерес до конкретної людини з іншого [52, с. 222].

Таким чином, студентство можна розглядати як соціально-демографічну групу або як особливу фазу, етап соціалізації (студентські роки), що характеризується наступними ознаками. Найважливішим видом діяльності в студентському віці є процес навчання, накопичення нових знань і набуття нових умінь і навичок. Новоутвореннями зрілої молоді є професійна орієнтація, формування мотивів і цілей, намірів і цінностей, розвиток власного світогляду, формування нового рівня розвитку впевненості в собі. Навчання

характеризується подоланням вікової кризи, під час якої індивід проходить процес набуття дорослої особистості та нового ставлення до світу.

1.3. Психолого-педагогічні умови формування особистісної зрілості студентів

Н. М. Дідик визначила самоактуалізацію як основну характеристику зрілості особистості, яка спонукає людину до розвитку власного потенціалу. Він зазначав, що лише в процесі самореалізації людина вдосконалюється і розкриває свої найкращі здібності [17, с. 129]. Основними характеристиками зрілої особистості є: ефективне сприйняття дійсності (реалізм), спонтанність, зосередженість на проблемі (на відміну від заклопотаності собою), відстороненість, незалежність від оточення (автономність і самодостатність), постійна свіжість в оцінках. новий досвід, соціальний хист, демократичний характер (шанобливе ставлення до інших, співчуття), здатність формувати глибокі, але вибірккові стосунки, моральне переконання, філософське невороже почуття гумору, креативність і стійкість до соціальних норм [46, с. 72].

П. П. Горностаї розуміє зрілість як актуальність особистості, яка визначає її здатність знайти свій життєвий шлях. Автори вказують на притаманний такій людині оптимальний ритм життя та індивідуальні часові можливості, які спонукають її до оволодіння природними та власними розумовими здібностями. Все це дає можливість індивіду удосконалити власні ресурси діяльності для самоідентифікації та самовдосконалення в різних формах життєдіяльності та взаємодії з навколишнім середовищем [12, с. 21].

Л. П. Овсянецька розглядає особистісну зрілість як глибинний психологічний розвиток особистісної та соціальної зрілості. Дослідниця виділяє найважливіші психологічні характеристики зрілої особистості: розвинену «Я-концепцію» (самосвідомість, високу самооцінку), сформовану змістовно-ціннісну – значущі сфери життєдіяльності особистості (розуміння того, чого «я хочу», і «до чого я прагну»), розвинений соціальний інтелект, найбільш повна

соціальна адаптація до життя, здатність створювати взаємні соціальні зв'язки в структурі міжособистісного спілкування. взаємодія та спілкування, здатність приймати рішення, відповідальність за вчинені дії, здатність до самоаналізу та вміння визнавати власні помилки, подолання життєвих криз, прагнення до самореалізації, повної самореалізації, наявність творчих здібностей, творчий потенціал; наявність якостей: чесність, моральність, емпатія, здатність розуміти інших, розвинена здатність любити і приймати життя таким, яке воно є; активний, творчий підхід до свого життя з акцентом на його творчість; самосвідомість, відкритість досвіду, сформований світогляд [35, с. 108].

Г. І. Меднікова зазначає, що визначення зрілості в психології розглядається як стадія інтелектуального розвитку та якості особистості [32, с. 185]. Автор робить висновок, що термін «зрілість» особистості досліджується для позначення психічних новоутворень на різних вікових етапах становлення особистості. З точки зору автора, особистісна зрілість є результатом розвитку особистості в онтогенезі, в якому важливі функції особистості виявляються перед самовизначенням щодо освоєння свого сенсу життя.

А. І. Черкашин в поняття «індивідуально-психологічна зрілість» входять такі ознаки: здатність особистості самотійно прогнозувати свою поведінку в будь-якій життєвій ситуації на основі розвиненої здатності отримувати необхідну інформацію та аналізувати її відповідно до поставлених цілей. з вирішенням специфічних і нестандартних ситуацій у всіх сферах життя; здатність мобілізуватися на реалізацію свого рішення попри різноманітні обставини та внутрішнє соціально невмотивоване бажання їх зупинити; здатність стежити за ходом своїх дій та їх результатами (у ментально-рефлексивній диференціації «єго виконавця» та «єго контролера»); здатність до оцінної рефлексії на основі освіченої самосвідомості та об'єктивно неупередженої оцінки власних думок, дій і вчинків; вміння виносити уроки з власної поведінки в різних ситуаціях, підвищуючи тим самим якість прогнозування, виконання плану та об'єктивність оцінювання; переважання емоційно адекватних реакцій у різних ситуаціях [57, с. 159-160].

В якості основних структурних компонентів особистісної зрілості Н. В. Каргіна виділяє: мотивацію досягнення як спрямованість діяльності особистості на значущі життєві цілі, прагнення до максимальної самореалізації, лідерство, досягнення високих результатів, самостійність, ініціативність; ставлення до себе («Я-концепція»), що включає такі характеристики зрілості, як впевненість у собі, задоволеність власними можливостями, темпераментом і характером, власними знаннями, уміннями та навичками в поєднанні з адекватною самооцінкою, висока вимогливість до себе, скромність, повага до інших і відсутність самовдоволення; почуття громадського обов'язку, яке включає такі якості, як: патріотизм, інтерес до суспільно-політичного життя, почуття професійної відповідальності, потреба в спілкуванні, колективізм; спосіб життя, який поєднує в собі розуміння відносності сенсу життя, перевагу раціонального над емоційним тощо [25, с. 11].

Н. М. Дідик зазначає, що «особистісна зрілість – це особливість стану розвитку особистості, яка виявляється у високому рівні особистісно-конструктивної діяльності та особистісно-функціональної продуктивності людини» [17, с. 130].

О. А. Лукасевич запропонував розглядати особистісну зрілість у контексті поведінкового підходу в психології, де невід'ємним показником особистісної зрілості є внутрішня готовність до відповідної дії в розумінні життя особистістю. Основними характеристиками зрілої особистості автор визначає: відповідальність, самостійність, мудрість, рішучість, впевненість у собі, креативність, альтруїзм [31, с. 117].

М. А. Ростер акцентує увагу на тому, що особиста зрілість приходить разом із опануванням сенсу життя. До основних характеристик особистісної зрілості дослідник наводить: оточення, міжособистісні стосунки, здоров'я, емоційну зрілість, самоконтроль поведінки, показник реалізованості життєвих подій, адекватність самоствердження та цілепокладання [38, с. 157].

Праці Т. С. Яценко зробили вагомий внесок у дослідження індивідуальності, особистих професійних якостей, лідерських якостей та їх ролі

у формуванні та розвитку особистісної зрілості фахівця – індивіда. Вони зосереджені на питанні безперечного значення для всебічного розвитку професійної зрілості таких особистісних якостей: мотивації успіху, комунікативної компетентності, розвитку лідерських якостей тощо. Романовський вказує на актуальність питання про співвідношення зусиль педагогів у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців з їх морально-етичними принципами та переконаннями, життєвими орієнтаціями та цінностями, якими керуються дослідження та вдосконалення навчально-виховного процесу, вищої освіти. Саме освіта є фактором гуманітарно-технічної еліти, актуальним для підготовки успішного фахівця [65, с. 122-123].

І. М. Мельничук займалася вивченням особистісної зрілості фахівця, її професійної значущості, лідерських якостей, творчих якостей, комунікативної компетентності та їх впливу на підготовку і розвиток професійно успішного фахівця. У роботі дослідниці приділено увагу особливостям особистості фахівця, особливостям формування та розвитку професійної зрілості майбутнього фахівця технічного профілю в контексті розвитку рівня його професіоналізму [33, с. 94].

За словами В. В. Шахова, психологічна зрілість «підкреслює рівень розвитку сенсорних, мнемічних, інтелектуальних і емоційно-вольових процесів, забезпечує високий рівень життєдіяльності особистості, її готовність аналізувати і розуміти події і явища навколишнього світу, що свідчить про високий рівень розумового розвитку людини. Особистість характеризується як самовизначальна цілісність і складається зі ставлення до оточення, до інших людей і до себе. Особистісна зрілість, на відміну від психологічної характеризується якісним новоутворенням – здатністю до самопізнання [61, с. 202].

Отже, особистісна зрілість є вираженням потенціалу індивіда та є критерієм особистісного розвитку людини. Основним феноменом особистісної зрілості є самоактуалізація.

Активізація розвитку особистісної зрілості студентської молоді можлива лише за умов організації цілеспрямованої пізнавальної роботи, поєднання індивідуальних, групових і колективних форм роботи, спрямованих на усвідомлення та розвиток відповідальності, самостійності, самоконтролю, емоційної зрілості.

1.4. Професійне становлення особистості студента

Студентський вік припадає переважно на пізню юність або ранню дорослість. На даному етапі завершується фізичне дозрівання організму, досягається такий ступінь психічної зрілості, який дозволяє самостійно визначитися з вибором професії, участі у виробничій праці після закінчення школи чи вузу. Серед молоді активізується ціннісно-орієнтаційна діяльність.

На думку М. Ю. Боришевського, студентський вік є сензитивним періодом для розвитку основних соціогенних здібностей особистості, найбільш сприятливим для завершення формування та утвердження її психофізичних сил [5, с. 41].

У юнацькому віці виявляється найвища швидкість оперативної пам'яті та переключення уваги, здатність розв'язувати словесні завдання і т. д. Це «золотий вік» людини з точки зору високого розвитку комплексу функціональних рівнів, досягнення найвищих результатів, які є основою всіх попередніх процесів його біологічного, психологічного та соціального розвитку [43, с. 124]. Зазначимо, що особистість студента розвивається і змінюється в процесі навчання. Виникають і нові якісні ознаки серед першокурсників, які не далекі від випускників: наприклад підвищена самооцінка: «Я студент, а не учень»; безліч інтересів до різних випадкових людей, які абсолютно не знають, навіщо вони прийшли до університету.

Наприкінці четвертого-початку п'ятого курсу в групі студентів з'являється 2-3 людини з явно емоційно-негативним настроєм. В. О. Сергієні каже, що багато студентів розчаровуються в обраній професії ще на етапі професійної підготовки. Виникає незадоволеність окремими предметами, виникають

сумніви щодо правильності вибору професії. Це так звана криза вибору професії. Зазвичай це яскраво проявляється на першому та останньому курсі в університетах [49, с. 109]. Роль вищої освіти полягає в тому, щоб допомогти подолати цю кризу. Тому питання особистісного розвитку студента та формування його готовності до майбутньої професійної діяльності є центральними в теорії та практиці вдосконалення роботи сучасного університету. При цьому однією з головних проблем є побудова такої системи навчального процесу, яка б оптимально враховувала особливості та закономірності не лише особистісного розвитку студента, а й його професійного ставлення як професіонала [58, с. 194].

У студентському віці завершується формування позитивної «Я-концепції» як стрижня особистості студента, особливо формування її соціально-професійного аспекту. «Я-концепція» – це «складна динамічна система уявлень людини про себе». «Я-концепція» майбутнього фахівця – це система уявлень студента про себе як про особистість і суб'єкта педагогічної та професійної діяльності. Ряд психологів вважають формування позитивної «Я-концепції» майбутнього фахівця одним із пріоритетних завдань вищої освіти навіть порівняно з традиційним розвитком професійних навичок, удосконаленням спеціальної освіти, поглибленням професійних знань, та ін.

Студентам з позитивною «Я-концепцією» властива висока і переважно достатня самооцінка професійних умінь, особистих якостей і результатів професійної та навчальної діяльності. Навпаки, для студентів з негативною «Я-концепцією» характерна незацікавленість у професійному аспекті навчання, пасивність у самосвідомості, відсутність мотивації до особистого та професійного самоствердження та самореалізації [30, с. 89].

Н. М. Дубчак називає такі напрямки розвитку особистості студента як майбутнього фахівця: посилюється професійна орієнтація, розвиваються необхідні навички; вдосконалювати психічні процеси, стани, переживання, «професіоналізувати»; підвищується почуття обов'язку, відповідальності, професійна самостійність, яскравіше підкреслюється індивідуальність учня,

його життєва позиція; підвищуються вимоги студента в галузі його майбутньої спеціальності; соціальна, духовна та моральна зрілість зростає на основі інтенсивної передачі соціального та професійного досвіду та формування необхідних якостей. Підвищується вага самоосвіти студента у формуванні якостей і досвіду, необхідних йому як майбутньому фахівцю, зміцнюється професійна самостійність і готовність до майбутньої практичної діяльності [18, с. 167-168].

На думку О. В. Чуйко, серед професійних навичок, якими повинен оволодіти студент під час навчання у вищому навчальному закладі, найважливішим є вміння вчитися, яке принципово впливає на його професійний розвиток, оскільки визначає його шанси в безперервній післядипломній освіті [60, с. 72]. У наш час навчитися вчитися важливіше, ніж отримати конкретні знання, які швидко застарівають.

Категорія «формування» означає «виникнення, утворення чогось у процесі розвитку». Учені розглядають процес розвитку особистості з точки зору діалектичної єдності індивідуального та соціального розвитку особистості. Ю. О. Богонкова вказує на вирішальну роль власної діяльності в процесі професійного становлення особистості. На думку вченого, професійне навчання – це процес прогресивних змін під впливом соціальних впливів, професійна діяльність і активність особистості з метою самовдосконалення і самореалізації, продуктивний процес розвитку і саморозвитку особистості, засвоєння і самореалізація. Проекція професійно-орієнтованих форм діяльності, визначення власного місця в професійному світі, самореалізація в роботі та самореалізація власного потенціалу з метою досягнення вершин професіоналізму [6, с. 27-28]. Подібної позиції щодо вивчення трансформацій мотиваційної сфери особистості в період професійної освіти дотримується О. Г. Шахова, яка зазначає: професійна освіта пов'язана з характером основних якостей особистості, зокрема особливостей професійного Я-детермінація [63, с. 51].

Отже, як свідчать результати проведеного теоретичного аналізу, у сучасних психологічних дослідженнях професійний розвиток студента розглядається в безпосередньому зв'язку з його особистісним розвитком. При цьому домінуючою методологічною основою є суб'єктно-діяльнісна парадигма, основним методологічним принципом якої є визнання активної ролі учня в реалізації його взаємин із середовищем.

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши інформацію першого розділу, можна сказати, що вища педагогіка – це наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх науково-професійну підготовку до професіоналів відповідно до вимог держави. Предмет науки завжди визначається своєю метою і завданнями

Студентство можна розглядати як соціально-демографічну групу або як окрему фазу соціалізації особистості (студентські роки). Найважливішим видом діяльності в студентському віці є процес навчання, накопичення нових знань і набуття нових умінь і навичок. Новоутвореннями зрілої молоді є професійна орієнтація, формування мотивів і цілей, намірів і цінностей, розвиток власного світогляду, створення нового рівня розвитку впевненості в собі.

Студентський вік характеризується подоланням вікової кризи, під час якої індивід проходить процес набуття дорослої особистості та нового ставлення до світу. У сфері найближчого розвитку – професійна підготовка за обраною спеціальністю, професійне тестування та «проекція» в професії.

Особистісна зрілість є вираженням особистісного потенціалу та критерієм особистісного розвитку людини. Основним феноменом особистісної зрілості є феномен самоактуалізації.

Активізація розвитку особистісної зрілості студентів можлива лише за умов організації цілеспрямованої пізнавальної роботи, поєднання індивідуальних, групових і колективних форм роботи, спрямованих на усвідомлення та розвиток відповідальності, самостійності, самоконтролю, емоційної зрілості, цілепокладання та професійної самореалізації.

У сучасних психологічних дослідженнях професійний розвиток студента розглядається в безпосередньому зв'язку з його особистісним становленням. При цьому домінуючою методологічною основою є суб'єктно-діяльнісна парадигма, основним методологічним принципом якої є визнання активної ролі студента в реалізації його взаємин у соціумі.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Мета, завдання та методики дослідження особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі

На базі Львівського державного університету внутрішніх справ нами було здійснено емпіричне дослідження особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі.

У дослідженні взяли участь 40 студентів 19-22 років другого (18 чоловіків) та четвертого (22 молоді людини) курсів. Віковий розподіл обстежуваної групи наведено на рисунку 2.1.

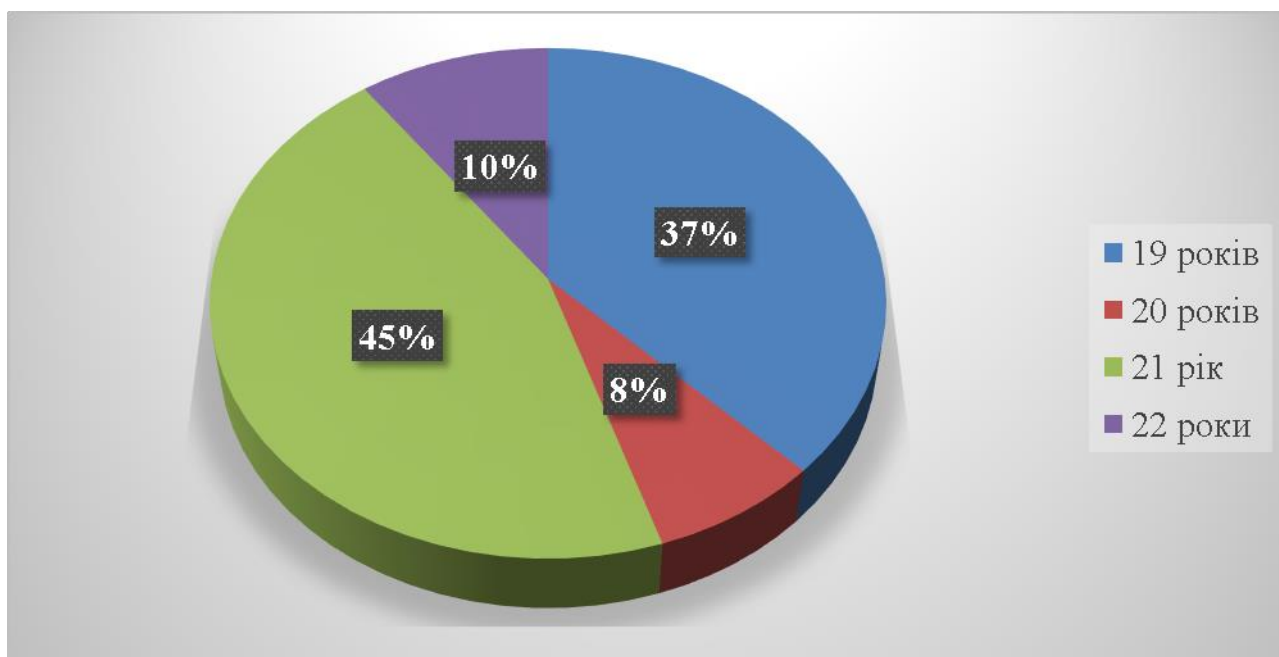

Рис. 2.1. Віковий розподіл досліджуваної групи студентів

З рисунку 2.1 бачимо, що найбільша частка досліджуваних – це 21-ні студенти, що складають 45% (18 студентів) від загальної кількості опитаних. Найменше, а саме 8% студентів другого курсу (3 молоді людини).

Розподіл студентів за статтю показано на рисунку 2.2.

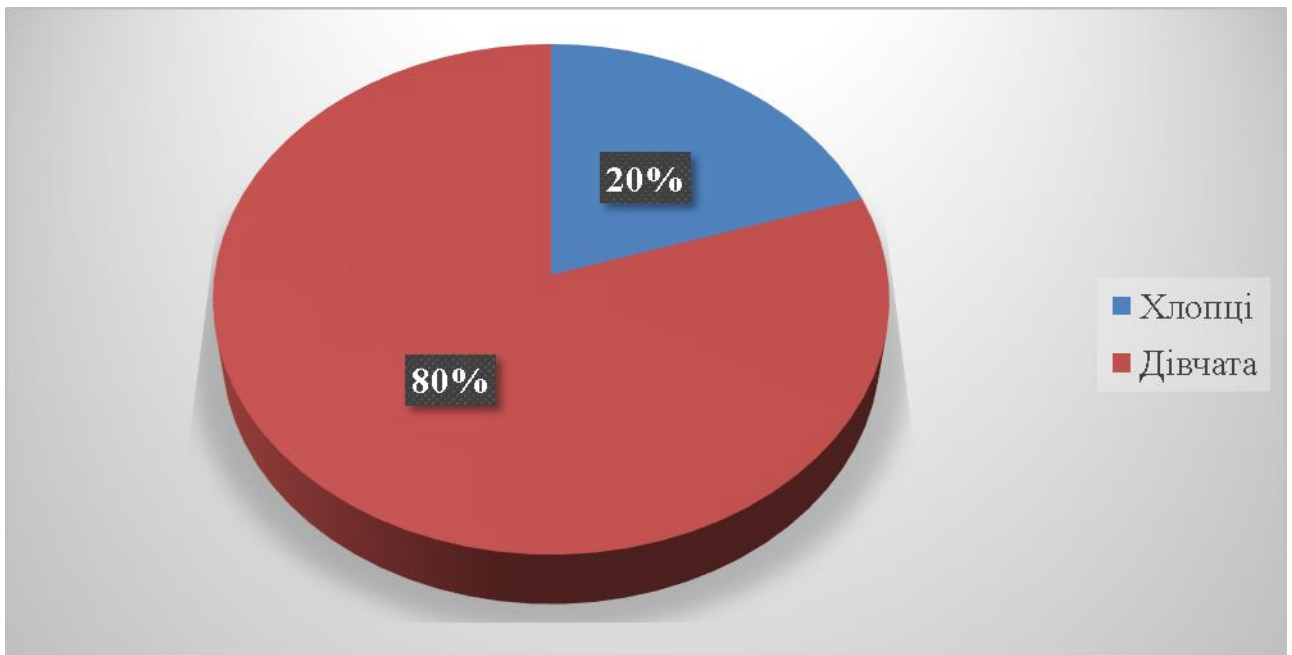

Рис. 2.2. Розподіл студентів за гендером

На рисунку 2.2 видно, що студенток в досліджуваній групі 32 (80%), а хлопців-студентів 8 (20%).

Метою емпіричного дослідження є вивчення процесу формування особистісної зрілості студентів психологічного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ.

Структура цього емпіричного дослідження складається з трьох основних етапів:

- підготовчий;
- проведення емпіричного дослідження;
- аналіз та інтерпретація отриманих результатів.

На першому етапі збирається інформація. Конкретні кроки цього етапу:

- 1) формування мети та конкретних завдань психологічного дослідження;
- 2) Вибір емпіричних методів дослідження.

Етап завершується розробкою стратегії подальшого інструментального дослідження, що передбачає вибір психодіагностичних методів відповідно до особливостей досліджуваних і завдань.

Другий рівень передбачав тестування після блоку психодіагностичних методик.

На третьому кроці результати були розраховані за допомогою ключів методу, перетворені у відсотки та результати, отримані за допомогою кожного методу, були осмислено інтерпретовані.

Для перевірки професійної ідентичності студентів Львівського державного університету внутрішніх справ ми використовували наступні методи діагностики:

- 1) Методика вивчення статусів професійної ідентичності (А. А. Азбель, А. Г. Грецов);
- 2) Методика О. С. Штепи «Особистісна зрілість»;
- 3) «Опитувальник особистісної зрілості» за Ю. Гільбухом;
- 4) Методика «Якоря кар'єри» Е. Шейна в адаптації В. А. Чикер, В. Е. Винокурова.

Розгляньмо дані методики більш детально.

- 1) Методика вивчення статусів професійної ідентичності (А. А. Азбель, А. Г. Грецов).

Методологія спрямована на вивчення статусу професійної ідентичності особи і складається з 20 питань. На кожне запитання респондент може обрати одну з чотирьох запропонованих відповідей. Інструкція пропонує вибрати варіант відповіді, який найкраще відображає позицію респондента.

Обробка результатів: кожна відповідь відповідає ключу методу і отримує 1 або 2 бали. Оцінка розраховується за 4 шкалами: невпевнена, нав'язана, освічена ідентичність і мораторій. Отримані результати можуть коливатися від 0 до 20 балів за шкалою невпевненої та вимушеної ідентичності; від 0 до 12 балів за шкалою мораторію; від 0 до 16 балів за сформованою шкалою ідентичності.

Нечітка професійна ідентичність означає відсутність планів кар'єри та відсутність конкретної мети щодо працевлаштування та професійного зростання та розвитку.

Для людей із яскраво вираженою професійною ідентичністю, навпаки, характерно чітко ставити професійні цілі, планувати своє майбутнє та свідомо підходити до вибору професії, місця роботи та майбутньої кар'єри.

Мораторійний статус означає, що людина перебуває в професійній кризі, з якої шукає вихід. На цьому етапі ви можете шукати цікаву роботу, спробувати себе в різних ролях і шукати інформацію про спеціалізовані сфери та методи навчання та навчання.

Нав'язана професійна ідентичність – це несамотійний вибір кар'єри особи, зазвичай заснований на думці батьків або інших відповідних осіб. Такий вибір позбавляє від необхідності приймати самотійні рішення щодо майбутнього, але, з іншого боку, може призвести до професійних розчарувань, оскільки вміння та якості людини не відповідають нав'язаній спеціалізації [2, с. 3-4].

2) Методика О. С. Штепи «Особистісна зрілість».

Анкета дає змогу визначити особистісний рівень зрілості, що дає можливість побудувати продуктивну консультативну роботу з урахуванням особливостей особистості та рівня її зрілості.

Особистісна зрілість – це процес внутрішньоособистісної трансформації, джерелом якої є потреба особистості в самоактуалізації та набутті ідентичності. Конструктивність процесу забезпечується послідовністю особистості, а продуктивність – оптимальним рівнем впевненості в собі. Результатом трансформації, змістом особистісної зрілості є відповідальне формування власної життєвої концепції відповідно до моральних засад і особистої місії [29, с. 207].

Характеристиками пропріуму зрілої особистості є: синергізм як здатність цілісно сприймати світ і людей, розуміти зв'язок протиріч; автономія проявляється у здатності довіряти своїм судженням і діяти відповідно до них, маючи власну систему цінностей, незалежну від оточення; комунікабельність характеризує здатність швидко встановлювати глибокі зв'язки з людьми; самоприйняття, незважаючи на очевидні недоліки, є безцінним позитивним

ставленням до себе; креативність – здатність гостро сприймати дисгармонію, творча спрямованість; децентрація – здатність дивитися на явища з різних сторін, розуміти і приймати те, що інші люди можуть сприймати щось по-іншому, здатність відтворювати чужу точку зору; толерантність – терпимість до різних думок, неупереджене ставлення до людей і подій; відповідальність означає бути винним у певному вчинку та прийняти його наслідки; глибина переживань – це переживання різних переживань: відчуття гармонії зі світом, здатність досягати «переживань плато», що змінюють ставлення до світу; «життєва філософія» – це усвідомлення людиною власної реальності в контексті навколишнього середовища в пошуках сенсу життя. Основними характеристиками життєвої філософії є життєва позиція, життєві принципи та життєве кредо.

Дана анкета містить 85 тверджень. Пропонується перелік особистісних якостей, навичок і ставлення до різних життєвих ситуацій. На кожне з тверджень необхідно відповісти «Так» або «Ні».

Обробка результатів базується на підрахунку балів за кожним фактором. Аналіз профілю зрілої особистості здійснюється на основі наявності характеристик, що належать до властивостей зрілої особистості та реалізації характеристики, що належать до властивостей зрілої особистості, належать. Наявними вважаються ті ознаки, показник яких знаходиться в межах від 5 до 7. Реалізовані характеристики мають показник 8-10.

Рівень особистісної зрілості може мати такі показники:

- високий – присутні не менше 80% рис, з яких реалізовано не менше 50%, серед них всі або деякі риси, як «Відповідальність», «Децентрація», «Глибинність переживань», «Життєва філософія», «Толерантність»;

- необхідний – наявними є 40-70% пропріуму. Серед них є такі, що реалізуються «Відповідальність», «Децентрація», «Глибинність переживань», «Життєва філософія», «Толерантність»;

- критичний – наявними є 30% і менше, незалежно чи є з них реалізовані [15, с. 221-222].

3) «Опитувальник особистісної зрілості» за Ю. Гільбухом.

Метою опитувальника є діагностика рівня особистісної зрілості.

Вік респондентів: від 15 років.

Цей опитувальник дозволяє охарактеризувати особистісну зрілість за чотирма рівнями: дуже високий, високий, задовільний і незадовільний.

Структурні компоненти особистісної зрілості Ю. В. Гільбух досліджує: мотивацію досягнення; ставлення до себе; почуття громадянського обов'язку; ставлення до життя; здатність бути психологічно близькою до інших людей:

1) Мотивація досягнення. Під цим терміном розуміють загальну спрямованість діяльності особистості на значущі життєві цілі, прагнення до максимальної самореалізації, самостійність, ініціативність, прагнення до лідерства та досягнення високих результатів.

2) Ставлення до свого «Я» («Я»-концепція). Ця шкала оцінює особистість людини за такими рисами зрілості, як впевненість у собі, задоволеність своїми здібностями, темпераментом і характером, знаннями, уміннями та навичками. Водночас цей аспект має на увазі такий значущий параметр поведінки, як адекватна самооцінка, висока вимогливість до себе, незадоволеність собою, скромність, повага до інших людей. Усі ці риси несумісні з так званим комплексом неповноцінності, який часто проявляється як несвідоме бажання підбадьорити себе за допомогою похвали, хоробрості, самореклами тощо.

3) Громадянський обов'язок. З цим поняттям асоціюються такі якості, як патріотизм, інтерес до явищ суспільно-політичного життя, професійна відповідальність, потреба в спілкуванні, колективізм.

4) Ставлення до життя. Цей більш традиційний термін охоплює такі узагальнені якості, як розуміння відносності всього, перевага розуму над емоціями, емоційна врівноваженість, розважливність (на відміну від імпульсивності).

5) Здатність до психологічної близькості з іншою людиною. У це поняття входять такі властивості особистості, як доброзичливість до людей, емпатія

(здатність співчувати і співчувати), вміння слухати, потреба в духовній близькості з іншими людьми [67, с. 15-16].

4) Методика «Якоря кар'єри» Е. Шейна в адаптації В. А. Чикер, В. Е. Винокурова.

«Якір кар'єри» – це характерні для конкретної людини ціннісні орієнтації, соціальні установки, інтереси тощо, соціально зумовлені мотиви дій. Професійні орієнтації виникають у перші роки професійного становлення, вони стійкі і можуть залишатися стабільними протягом тривалого часу. При цьому людина дуже часто несвідомо визнає свою професійну спрямованість.

За допомогою тесту можна визначити наступні кар'єрні орієнтації: професійна компетентність, менеджмент, автономія, стабільність, сервіс, виклик, інтеграція способів життя, підприємливість.

Методика використовується для діагностики професійної спрямованості особистості. Респонденту пропонується відповісти на 41 питання методики, розділених на 2 блоки. У першому блоці ви повинні відповісти, наскільки важливе твердження для людини, у другому – наскільки вони з ним згодні. Кожне запитання можна оцінити від 1 до 10 балів: 1 означає «зовсім не важливо» або «зовсім не згоден», 10 – «дуже важливо» або «повністю згоден».

Обробка результатів: За кожен шкалу нараховуються бали, сума яких ділиться на кількість питань. Лідером є профорієнтація, яка набрала найбільшу кількість балів [27, с. 147].

Методи математичної обробки результатів. Для визначення відмінностей між групами студентів 2-4 курсів використовували t-критерій Стьюдента та критерій Манна-Уїтні.

Для вибору необхідного статистичного критерію тип розподілу даних визначали за критерієм Колмогорова-Смирнова. Та метод кореляційного аналізу для встановлення прямо-пропорційних зв'язків.

2.2. Збір та аналіз отриманих результатів

1) Перший метод, який був використаний нами в дослідженні, це метод дослідження статусів професійної ідентичності (А. А. Азбель, А. Г. Грецов).

У таблиці 2.1 представлено результати роботи студентів 2-го курсу за методикою вивчення статусів професійної ідентичності (А. А. Азбель, А. Г. Грецов).

Таблиця 2.1

Середні значення студентів 2-го курсу за результатами Методики вивчення статусів професійної ідентичності

Фактори	Середні значення				
	Низький рівень	Виразність нижче середнього рівня	Середній рівень	Виразність вище середнього рівня	Сильно виражений статус
1. Невизначена	10%	20%	20%	30%	20%
2. Нав'язана	15%	25%	35%	15%	10%
3. Мораторій	10%	25%	55%	10%	0
4. Сформована	10%	15%	75%	0	0

Як видно з таблиці 2.1 переважна більшість статусів професійної ідентичності студентів другого курсу психологічного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ виражені на середньому рівні. У половини першокурсників ще залишається невизначений стан професійної ідентичності (50%), що означає несформованість професійних цілей, кар'єрних планів та відсутність уявлень про власне професійне майбутнє.

55% студентів мають середній рівень мораторію, тобто ці студенти переживають кризу вибору і ще не визначилися зі своєю професійною ідентичністю. У 75% професійна ідентичність сформована на середньому рівні, і немає жодного респондента, у якого вона була б на високому рівні.

25% першокурсників мають нав'язану ідентичність, що означає значний вплив на їхній вибір батьків чи друзів. Отримані результати свідчать про

необхідність цілеспрямованої роботи з формування та розвитку професійної самосвідомості студентів другого курсу.

У таблиці 2.2 наведено результати студентів 4 курсу Львівського державного університету внутрішніх справ за методикою вивчення статусів професійної ідентичності (А. А. Азбель, А. Г. Грецов).

Таблиця 2.2

Середні значення студентів 4 курсу за Методикою вивчення статусів професійної ідентичності

Фактори	Середні значення				
	Низький рівень	Виразність нижче середнього рівня	Середній рівень	Виразність вище середнього рівня	Сильно виражений статус
1. Невизначена	5%	5%	50%	20%	20%
2. Нав'язана	0	10%	50%	25%	15%
3. Мораторій	5%	0	60%	20%	15%
4. Сформована	0	0	65%	25%	10%

З таблиці 2.2, ми можемо побачити, що студенти 4 курсу психологічного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ також мають переважно середній рівень за всіма шкалами, однак у цій групі більша кількість респондентів, які отримали високі бали за показником «сформована ідентичність» (30%). А кількість студентів з низьким і нижче середнього рівнем сформованості професійної ідентичності дорівнює 0. Отже, до 4 курсу рівень сформованості професійної ідентичності підвищується.

У 35% майбутніх психологів 4 курсу діагностовано нав'язану ідентичність, тобто вибір професії за них зробили дорослі.

Також у 20% студентів 4 курсу виявлено яскраво виражену невизначену професійну ідентичність, що свідчить про необхідність її формування під час

навчання у Львівському державному університеті внутрішніх справ. Адже за 4 роки навчання ці студенти не змогли визначитися з вибором життєвого шляху, не уявляли своєї подальшої професії, а інколи навіть не ставили собі за мету працювати за фахом.

2) На другому етапі емпіричного дослідження, нами було використано методику О. С. Штепи «Особистісна зрілість».

На рисунку 2.3 наведено розподіл студентів 2-го та 4-го курсів психологічного факультету за результатами опитувальника «Особистісної зрілості» О. С. Штепи.

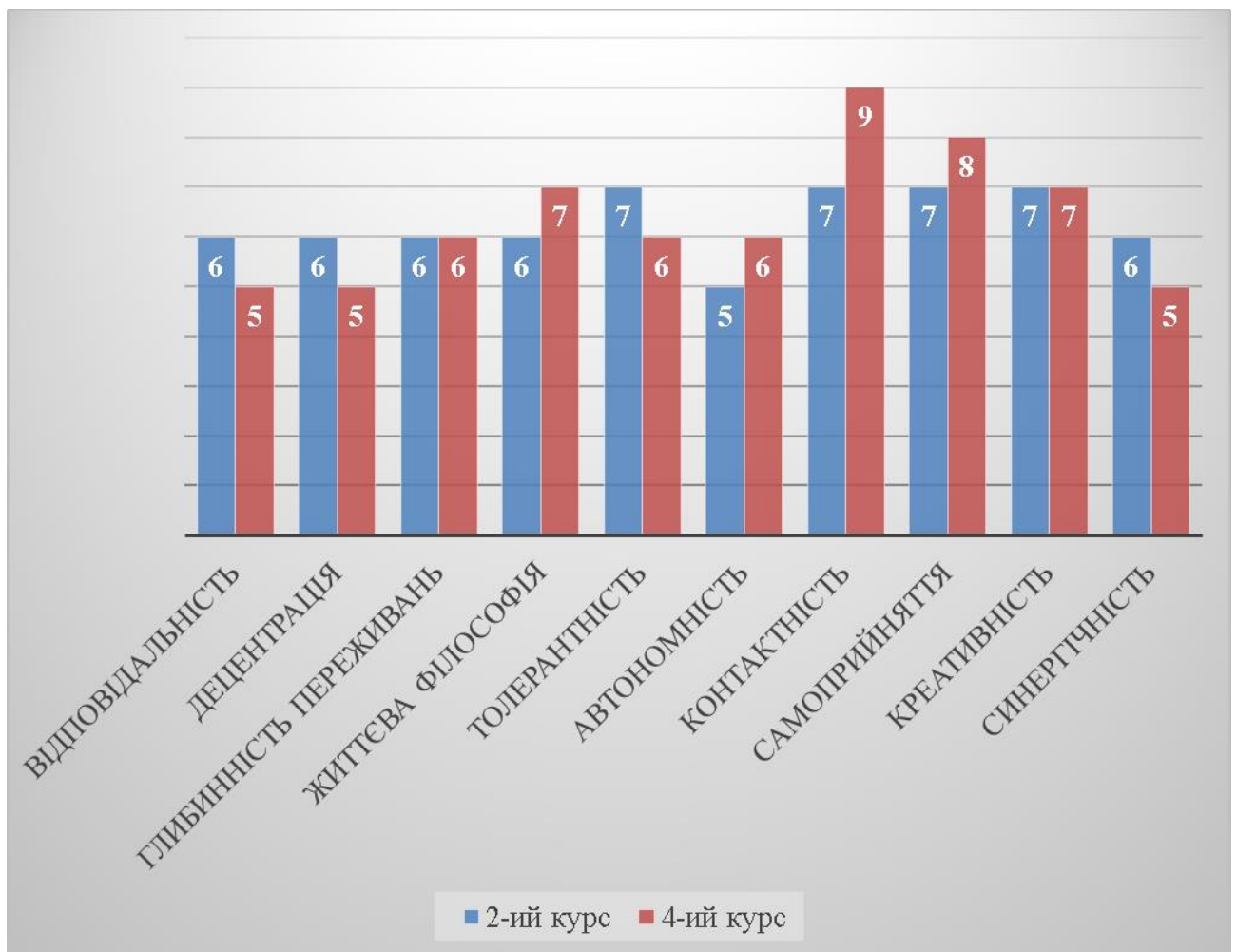

Рис. 2.3. Рівень особистісної зрілості студентів психологічного факультету 2-го та 4-го курсів

Рівень особистісної зрілості студентів 2-го та 4-го курсів встановлюється на основі аналізу виразності окремих шкал методики. Високий рівень

особистісної зрілості передбачає розвиток таких рис, як відповідальність, життєва філософія, креативність і самостійність. Усі ці риси знаходяться на рівні вище середнього у студентів 4 курсу, що свідчить про їхню досить високу особистісну зрілість у порівнянні зі студентами 2 курсу Львівського державного університету внутрішніх справ.

Студенти четвертого курсу показали вищі результати за шкалами життєва філософія, контактність та самосприйняття, що вказує на їх впевненість і більшому розумінню власного «Я» в тому числі і їх самостійність, самовизначеність і вміння відстояти власні інтереси. Проте показники шкал відповідальність, децентрації та синергічності нижче за показники студентів 2-го курсу. Це вказує на небажанні «підлаштовуватись» до колективної діяльності, бажанні відстоювати власне «Я», в тому числі це може відобразитись на навчанні молодшої людини, інколи проявляється у небажанні вчитись і сумніву у власному професійному виборі.

Наведені показники та їх високе значення свідчать про наявність необхідного ступеня особистісної зрілості майже всіх досліджуваних студентів. Ці показники характеризують суб'єктів як відповідальних за свої вчинки, їх готовність діяти відповідно до загальних вимог моральних норм і відповідальних за свої дії перед собою, іншими людьми та суспільством. У спілкуванні з іншими виявляють готовність до співпраці, здатність підтримати їх, надійність у роботі, довіру до себе, власних суджень, відносну незалежність, орієнтацію на результат, позитивне ставлення до себе та здатність отримати щось пов'язане зі своїм. Будувати плани на майбутнє, вміти самоорганізовуватися, мати власний погляд на світ, бачити та усвідомлювати свою мету в житті. Оскільки досліджувані характеристики, високий ступінь цілепокладання, розуміння особистісних цінностей, самоуявлення як джерела подій свого життя дають змогу власними ресурсами досягати поставлених цілей і у співпраці змінювати гнучко переходить від керівної посади до посади помічника, не орієнтується на власний пріоритет.

Також необхідно відзначити високий рівень контактності та самоприйняття студентів 4 курсу, що свідчить про їх кращу адаптованість у соціумі та високу ідентифікацію з професійним середовищем.

3) На третьому етапі за результатами методики «Опитувальник особистісної зрілості» за Ю. Гільбухом проведено порівняльний аналіз між досліджуваними групами з використанням непараметричного критерію Манна-Уїтні. Як виявилось, студенти 4-го курсу психологічного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ є більш особистісно зрілими, ніж студенти 2-го курсу, за такими шкалами, як «мотивація досягнення» та «психологічна близькість».

Таблиця 2.3

Структура особистісної зрілості студентів досліджуваної групи

Шкали	Студенти 2-го курсу	Студенти 4-го курсу	Uemp	P, Рівень достовірності
	Сума рангів	Сума рангів		
Мотивація досягнення	550	485	144	0,05
Ставлення до свого «Я»	667	367	214	-
Почуття зобов'язань	597	435	193	-
Життєва установка	595	439	189	-
Психологічна близькість	562	473	156	0,05
Загальний показник зрілості	570	465	164	0,05

З таблиці 2.3 ми можемо відзначити, що для студентів 2-го курсу більш значущим є прояв мотивації в діяльності, зокрема, це виражається в цілепокладенні, прагненні до максимального самовираження, самостійності та ефективності. Також варто відзначити їхню спрямованість на спілкування з оточуючими, яка базується на таких критеріях, як емпатія та доброзичливість. Звичайно, для студентів другокурсників окреслені категорії теж важливі, але менш актуальні.

На основі отриманих даних ми також змогли проаналізувати рівні прояву особистісної зрілості за кожною із запропонованих шкал. Як бачимо на рисунку

2.4, за шкалою «мотивація досягнення» високий рівень прояву демонструють 35% студентів четвертого курсу, а другокурсників лише 18%. Це може свідчити про те, що старшокурсникам важливіше проявити себе в діяльності. При цьому 12% досліджуваних студентів обох курсів демонструють дуже високий рівень мотиваційної активності, такі суб'єкти прагнуть максимально самореалізуватися та досягти поставлених цілей. Задовільний рівень виявлено у 56% студентів 2-го курсу та 53% студентів 4-го.

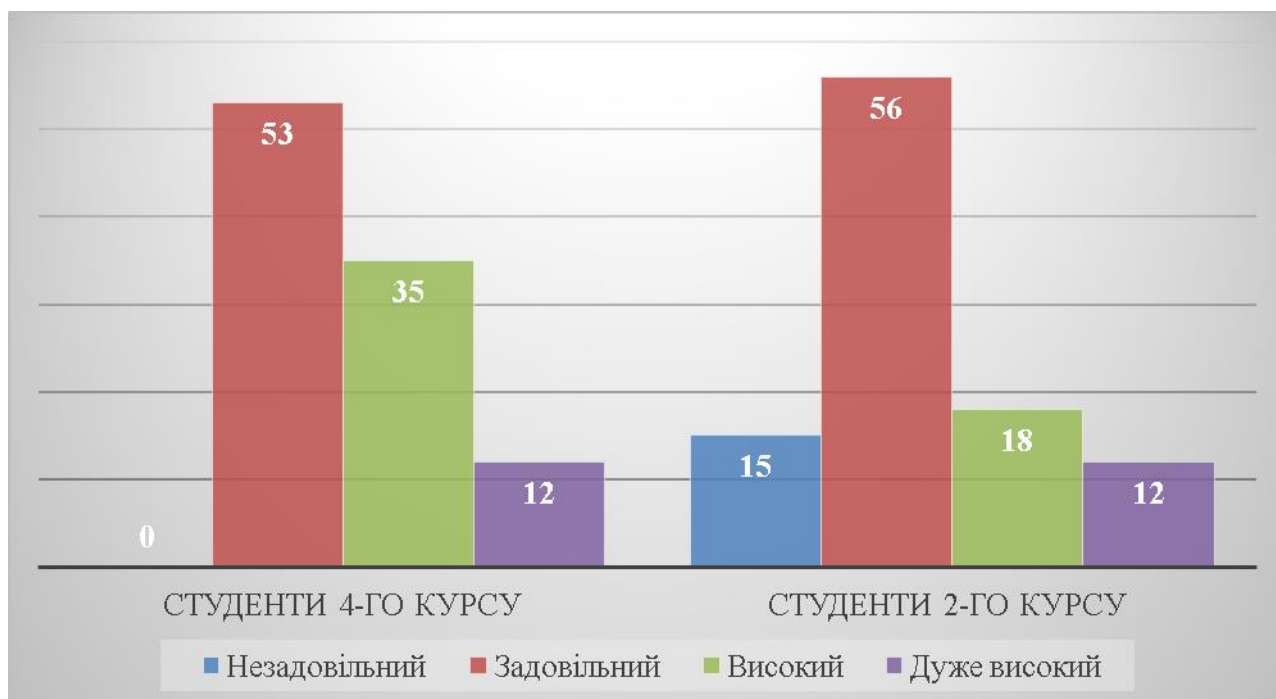

Рис. 2.4. Відсотковий розподіл за шкалою «мотивація досягнення» в досліджуваних групах студентів (n=45)

Для обох досліджуваних груп характерна помірна мотиваційна спрямованість, тобто для них важлива самореалізація і не всі готові докладати особливих зусиль. У 15% респондентів четвертого курсу Львівського державного університету внутрішніх справ діагностовано незадовільний рівень мотиваційної спрямованості, що свідчить про наявність певного внутрішньоособистісного конфлікту, який виникає в ситуації невідповідності бажаного та доступного.

Використовуючи шкалу Я-концепції (рис. 2.5), бачимо, що більшість студентів незадоволені власними якостями, здібностями та навичками. Так, у

71% другокурсників і 76% четвертокурсників ми спостерігаємо незадовільний рівень. Решта респондентів показують задовільний рівень за вказаною шкалою. Такий результат можна пояснити високими вимогами випробуваних до себе, які часто не зовсім об'єктивні.

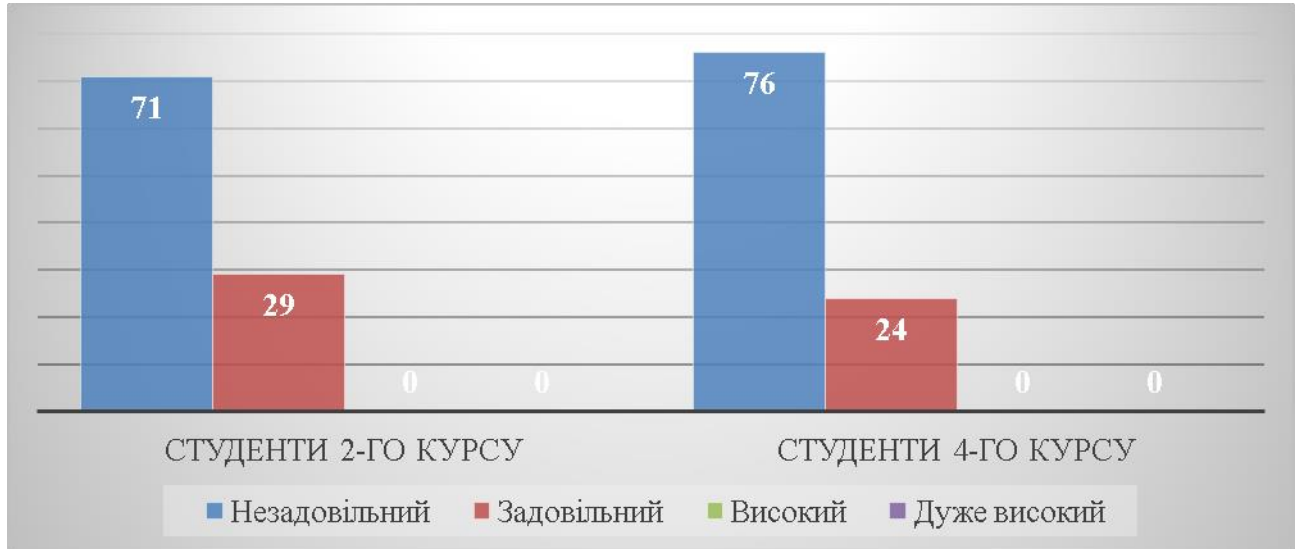

Рис. 2.5. Відсотковий розподіл за шкалою «Я-концепції» в досліджуваних групах (n=45)

Як видно з рисунка 2.6, більшість респондентів обох груп, 54% другокурсників і 53% четвертокурсників, мають високі оцінки за шкалою громадського обов'язку. Тобто ці студенти визначають власну активність у суспільному житті, значення колективних спільнот і соціальної активності в цілому.

Рис. 2.6. Відсотковий розподіл за шкалою «почуття громадського обов'язку» (n=45)

У наш час кожна людина тією чи іншою мірою займається громадською діяльністю (волонтерство, благодійність тощо), очевидно, що це є певною ознакою соціальної свідомості та суспільних цінностей. Вкрай важливо, щоб такі суб'єкти підкреслювали для себе важливість соціальних досліджень та їхній власний вибір і ставлення до себе та інших. Крім того, значна частка респондентів показала незадовільний рівень за цією шкалою, 25% студентів другого курсу та 18% студентів четвертого курсу, що свідчить про власну невідповідність.

За шкалою «Життєві установки» (рис. 2.7) у більшості випробуваних спостерігаємо незадовільний рівень щодо домінування інтелекту над почуттями. Про це заявили 79% студентів 2 та 65% студентів 4 курсу Львівського державного університету внутрішніх справ.

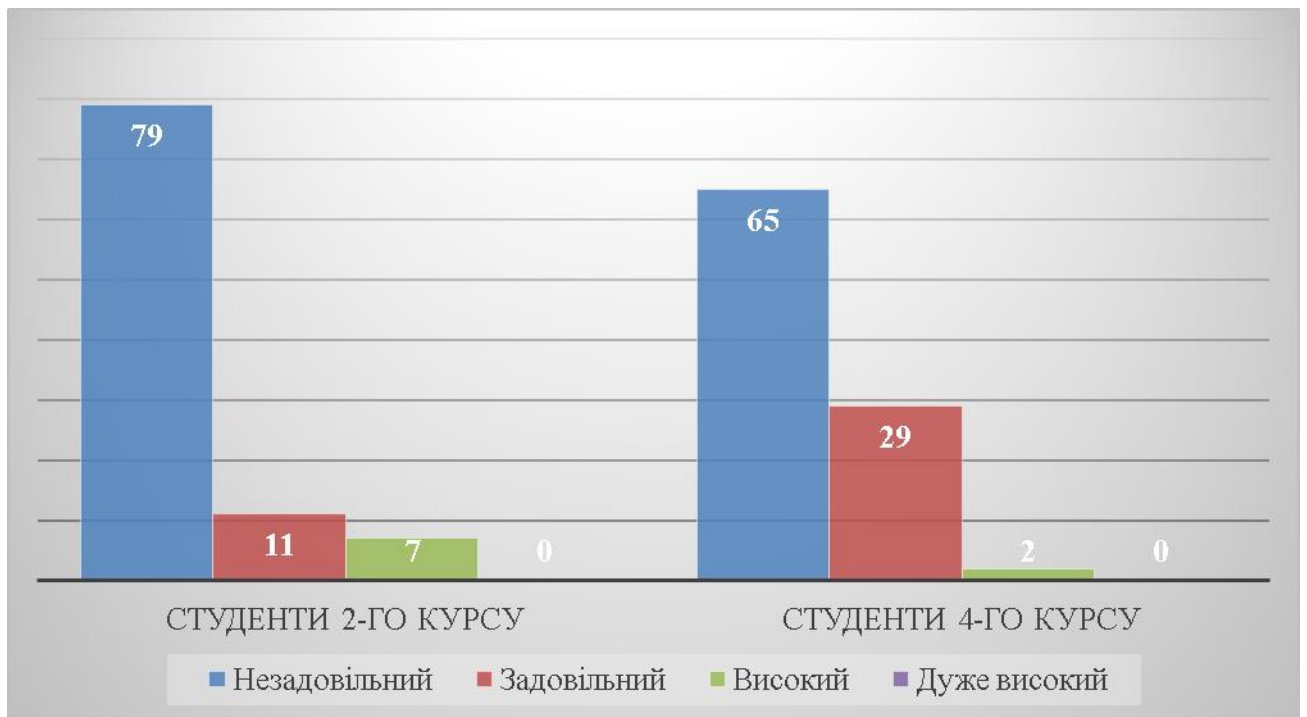

Рис. 2.7. Відсотковий розподіл за шкалою «життєві установки» (n=45)

Як бачимо, студентам досить важко знайти баланс між емоційними реакціями та когнітивними рішеннями. На нашу думку, цей параметр досить близький до емоційного інтелекту, коли мова йде про поєднання здатності до ефективної комунікації через розуміння емоцій інших і здатності пристосовуватися до їхнього емоційного стану. Це вміння володіти собою і грамотно взаємодіяти виявляється незамінним, коли мова йде про сферу діяльності, яка передбачає безпосереднє спілкування з іншими. Якщо загальний інтелект є фактором успіху в навчанні, то високий рівень емоційного інтелекту корисний для професійного та особистого успіху в цілому.

Аналіз результатів за шкалою «Психологічна близькість», за якою досліджувані по-різному визначали ступінь цього параметра. Відсотковий розподіл за шкалою «Психологічна близькість» наведено на рисунку 2.8.

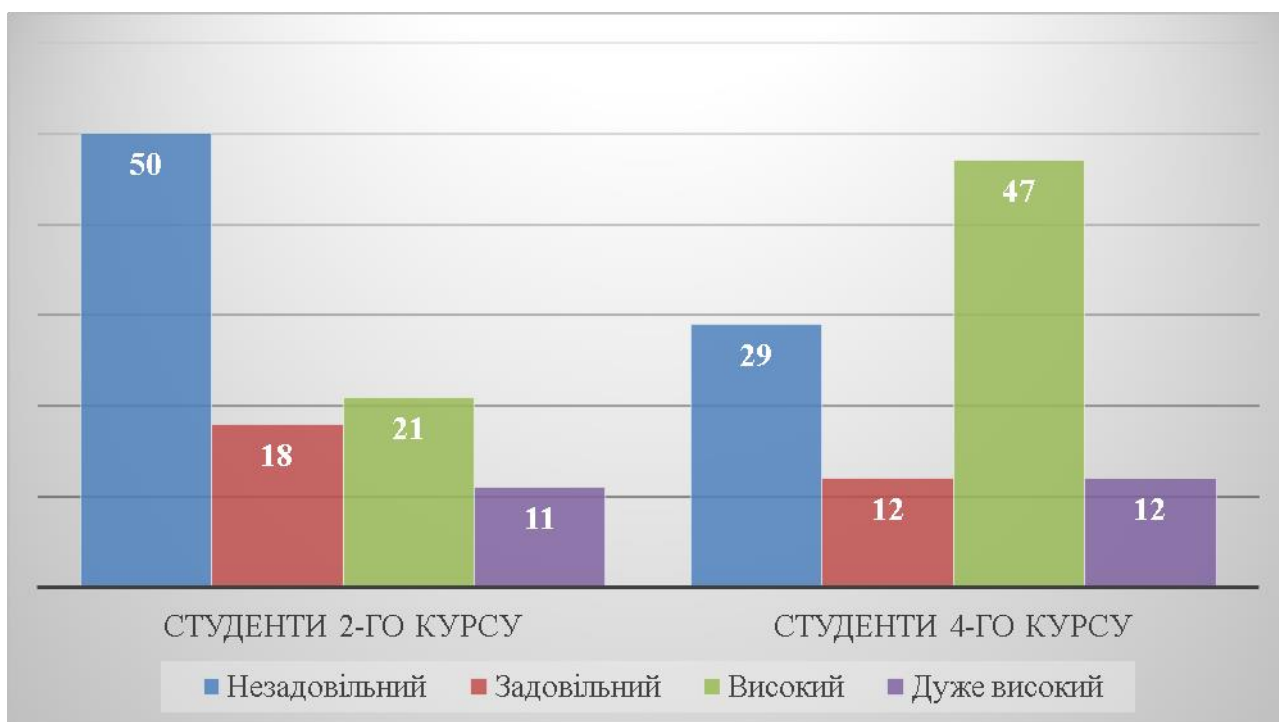

Рис. 2.8. Відсотковий розподіл за шкалою «психологічна близькість» (n=45)

Згідно з результатами, у 11% другокурсників і 12% другокурсників був діагностований дуже високий рівень здатності слухати, співпереживати та реагувати під час взаємодії з іншими. Високий рівень показали 47% старшокурсників проти 21% студентів другого курсу. Тому більшість старших респондентів припускають, що вони мають високий рівень емпатії та доброзичливості до інших. Рівень задоволеності за цією шкалою показали 18% респондентів другого курсу та 12% респондентів четвертого курсу. 50% опитаних другокурсників і 29% четвертокурсників повідомили про незадовільний рівень психологічної близькості з іншими.

Достовірну різницю між результатами досліджуваних груп 2-го та 4-го курсів у структурі особистісної зрілості зафіксовано за такими параметрами: «мотивація досягнення», «психологічна близькість до інших», «загальний показник особистісної зрілості». Старшокурсники характеризуються високим рівнем діяльнійшої спрямованості на важливі життєві цілі, прагнуть до повної самореалізації, самостійності, ініціативності та лідерства; схильні проявляти

доброту та співчуття до інших. Для другокурсників ці характеристики також важливі, але не настільки актуальні.

4) Останнім етапом дослідження стала діагностика та порівняння рівня вираженості професійних орієнтацій, правильного вибору професійної діяльності та особистісної зрілості студентів 2-го та 4-го курсів. Результати за методикою «Якоря кар'єри» Е. Шейна в адаптації В. А. Чикер, В. Е. Винокурова представлені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати за методикою «Якоря кар'єри» Е. Шейна в адаптації В. А. Чикер, В. Е. Винокурова

Шкали	Студенти другого курсу			Студенти четвертого курсу		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
1. Професійна компетентність	10%	80%	10%	5%	65%	30%
2. Менеджмент	20%	60%	20%	5%	60%	35%
3. Автономія (незалежність)	10%	80%	10%	0%	80%	20%
4. Стабільність	35%	55%	10%	10%	60%	30%
5. Служіння	55%	35%	10%	15%	65%	20%
6. Виклик	25%	55%	20%	15%	65%	20%
7. Інтеграція стилів життя	15%	75%	10%	10%	80%	10%
8. Підприємництво	30%	60%	10%	10%	70%	20%

З таблиці 2.4 ми можемо побачити, що у більшості студентів другого курсу професійна орієнтація на середньому рівні, менеджмент і виклик дещо більш виражені (по 20% студентів мають високий рівень). Найменш виражена орієнтація на сервіс, стабільність і підприємливість.

Серед студентів 4 курсу 35% орієнтовані на менеджмент, 30% хочуть бачити стабільність у своїй майбутній роботі та бути професійно компетентними. Слід також зазначити, що абсолютно всі студенти 4 курсу

досліджуваної групи прагнуть до самостійності (автономії) у своїй майбутній професійній діяльності.

Наступним кроком емпіричного дослідження було встановлення відмінностей професійної ідентичності між групами студентів 2-го та 4-го курсів за допомогою методів математичної статистики (таблиці 2.5 та 2.6).

Таблиця 2.5

Аналіз критерію математичної статистики студентів-психологів 2-го та 4-го курсів для порівняння рівня професійної ідентичності

№	Вибірка 1	Ранг 1	Вибірка 2	Ранг 2
1.	11	26.5	10	20
2.	9	13.5	11	26.5
3.	10	20	10	20
4.	8	9.5	10	20
5.	9	13.5	9	13.5
6.	8	9.5	9	13.5
7.	9	13.5	11	26.5
8.	9	13.5	16	39
9.	10	20	11	26.5
10.	11	26.5	15	36
11.	11	26.5	14	32.5
12.	7	7	16	39
13.	10	20	14	32.5
14.	10	20	14	32.5
15.	6	5	16	39
16.	7	7	15	36
17.	5	4	3	2
18.	7	7	12	30
19.	3	2	15	36
20.	3	2	14	32.5
Сумма	163	266.5	245	533.5

Результат: $U_{emp} = 56.5$

Критичне значення $U_{кр}$

$P \leq 0.01$	$P \leq 0.05$
114	138

Отримане емпіричне значення U_{emp} (56,5) знаходиться в зоні значущості. У зв'язку з тим, що частина змінних відповідає нормальному розподілу, а частина відхиляється від нормального розподілу, для порівняння двох груп було використано 2 критерії: t-критерій Стьюдента та непараметричний критерій Манна-Уїтні.

У таблиці 2.6 представлені результати перевірки статистично значущих відмінностей за допомогою критерію Манна-Уїтні. 2,5 – за критерієм t-Стьюдента.

Таблиця 2.6

Аналіз професійної ідентичності за t-критерієм Стьюдента

Середня величина (M1)	8.15
Середня помилка середньої арифметичної (m1)	0,56
n1	20
Середня величина (M2)	12,25
Середня помилка середньої арифметичної (m2)	0,75
n2	20

Значення t-критерію Стьюдента 0,91, різниця статистично в зоні значущості $p=0,37$, мета підтверджена.

Отже, за результатами порівняння груп з використанням методів математичної статистики встановлено достовірні відмінності за показниками професійної ідентичності студентів 2-го та 4-го курсів психологічного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ. Значущість тесту Манна-Уїтні та тесту Стьюдента вказує на те, що відмінності між двома групами є статистично значущими: студенти 4 курсу мають більш розвинену професійну ідентичність.

Також нами використано метод кореляційного аналізу результатів дослідження студентів 2-го та 4-о курсів та встановлено прямо-пропорційний зв'язок між деякими отриманими показниками.

Існує прямо пропорційна залежність між «децентралізацією та синергією» ($r=0,33$; $p\leq 0,05$). Прямо-пропорційна кореляція означає, що зі зростанням показників шкали децентрації зростають і показники шкали

синергії, отже ці показники свідчать про те, що суб'єкти прагнуть відрізнятись, залишаючись собою, здатні подолати егоцентризм, дивитися на речі та явища з різних точок зору, розуміти і приймати те, що інші можуть сприймати щось по-іншому, вміти порівнювати свій погляд і дії з ідеями і діями іншої людини, прагнути спілкуватися з людьми, навіть коли є зіткнення суперечливих поглядів. Завдяки синергії людина може усвідомити своє місце і призначення в суспільному житті, тобто стати людиною.

Прямий пропорційний зв'язок також був виявлений між «глибиною досвіду» та «інтеграцією способу життя» ($r=0,28$; $p\leq 0,05$). Прямо-пропорційний зв'язок означає, що зі збільшенням показників на шкалі «Глибина досвіду» зростають і показники на шкалі «Інтеграція способу життя», що говорить про те, що суб'єкти прагнуть поєднувати різні аспекти свого життя, пізнавати світ, оточуючих, набувати нового. знання, пізнавати нове, удосконалюватись у професійній діяльності.

Між «контактом» та «інтеграцією стилів життя» виявлено прямо пропорційний зв'язок ($r=0,32$; $p\leq 0,05$). Це пояснюється наявністю серед опитаних студентів, які мають високі показники за цією шкалою, такі як здатність щиро спілкуватися зі значущими людьми, розвинена комунікативна готовність до побудови стосунків. Високі показники свідчать про наявність домінантної політики контактів у досліджуваних сферах, а саме: політики співпраці та діалогу, забезпечення повного взаєморозуміння між співробітниками організації та за її межами. Це диференційовані, міцні, впевнені, позитивні, розвиваючі, орієнтовані на людей стосунки, високий рівень розвитку здатності розуміти іншу людину, внутрішня мотивація ефективної дії, психологічна проникливість, впевненість у собі, сміливість, що дозволяє співробітникам об'єднувати різні аспекти їхнього життя.

Виявлено обернену кореляцію ($r=-0,32$; $p\leq 0,05$) між шкалою «синергія» та «перешкоди для встановлення емоційних контактів».

Зворотна кореляція означає, що при зниженні показників за шкалою «Перешкоди у встановленні емоційних контактів» зростають показники за

шкалою «Синергічність», можливо тому, що ефективний контакт з іншими відбувається через їх внутрішню єдність, узгодженість їх цінностей, гармонійне сприйняття себе та інших, суб'єкти вміють контролювати свої емоції, що не призводить до конфліктних ситуацій.

Між «професійною компетентністю» та «автономністю» виявлено прямопропорційний зв'язок ($r=0,32$; $p\leq 0,05$), який свідчить про більше бажання студентами 2-го курсу, ніж 4-го досягти професійних успіхів, удосконалити свою діяльність та використовувати нові технології для опанування в на робочому місці, бути майстрами своєї справи.

Шкала менеджменту позитивно та прямо пропорційно корелює зі шкалами підприємництва ($r=0,38$; $p\leq 0,05$) та автономності ($r=0,47$; $p\leq 0,05$), які респонденти оцінили як цільові для кар'єрної посади, що характеризує зростання та самостійність. поліпшення. Також було виявлено прямий пропорційний зв'язок між служінням добру та інтеграцією способу життя ($r=0,28$; $p\leq 0,05$), що свідчить про те, що людина, швидше за все, працюватиме на благо, чим більш збалансовано різні частини її життя є загальним благом для допомоги іншим.

Отже, в дослідженнях студентів психологів 4-го та 2-го курсів виявлено середній рівень показників особистісної зрілості, який характеризує студентів як толерантних, самостійних, відповідальних, що є дуже важливим показником вихованості особистості, готовності до співпраці, за потреби змінює керівну посаду на посаду асистента, не орієнтується на власне перевагу, що підтверджує нашу гіпотезу про більш виражений рівень особистісної зрілості студентів-психологів 4 курсу, тоді як студенти 2 року навчання мають середній рівень.

Після обробки результатів між шкалами «контактністю» і «інтеграцією стилів життя» виявлено наступні кореляційні зв'язки, які характеризують респондента як щирого у спілкуванні та виражають комунікативну готовність до побудови взаємних стосунків.

Досліджувані студенти позитивно ставляться до себе та оточуючих, поважають думку співрозмовника, вміють контролювати свої емоції, що не призводить до конфліктних ситуацій, про що свідчить обернена залежність між «синергією» та «перешкодами у встановленні емоційних контактів». Між «професійною компетентністю» та «автономністю» існує прямо пропорційний зв'язок, тобто студенти прагнуть досягти професійного успіху, удосконалити свою роботу, опанувати нові технології на робочому місці, опанувати свою справу. Виявлено також прямо пропорційний зв'язок між шкалами «Служіння добру» та «Інтеграція стилів життя», який свідчить про те, що різні етапи життя людини все більш збалансовані.

2.3. Шляхи підвищення особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі

Проведене дослідження дало змогу сформулювати основні психолого-педагогічні рекомендації щодо розвитку професійної зрілості студентів вищого навчального закладу, а саме Львівського державного університету внутрішніх справ.

Для визначення умов підвищення ефективності формування особистісної зрілості необхідний аналіз поставлених перед вищим навчальним закладом завдань, особливостей навчання в сучасних умовах та готовності вищих навчальних закладів до такої навчальної діяльності.

У цьому контексті важливим є врахування соціального замовлення суспільства у професійній підготовці молоді; особливості психолого-педагогічного процесу вищої професійної освіти та провідні підходи до розвитку підготовки особистісної зрілості майбутніх психологів; врахування специфіки професійного становлення студентської молоді, можливостей особистісно зорієнтованого, системного підходів; тенденції розвитку професійної підготовки сучасної молоді.

Визначаючи психолого-педагогічні вимоги до розвитку особистісної зрілості студентів, ми враховували, зокрема, ряд важливих факторів. Враховано мінливі вимоги сучасного суспільства до підготовки майбутніх спеціалістів, у тому числі до їх професійного розвитку.

Одним із вирішальних чинників реформування життя є професійне навчання, засноване на демократичних цінностях.

В таких умовах виникає потреба у створенні професійного освітньо-виховного середовища, яке «відіграє роль джерела розвитку особистості». Також враховувалися особливості професійного становлення особистості в студентському віці.

Підлітковий вік характеризується якісними змінами впевненості в собі, орієнтації на майбутнє та визначення власного місця в суспільстві. У цьому віці на перший план виходять особистісні, громадянські та професійні потреби. Пошуки сенсу свого життя – що є характерною рисою молодості.

Враховуючи вищезазначені обставини, аналіз психолого-педагогічної літератури та практики особистісного дорослішання майбутніх психологів ЗВО дав змогу виявити низку психолого-педагогічних умов, які сприяють формуванню особистісної зрілості майбутніх психологів.

На нашу думку, однією з важливих передумов успішного формування професійних якостей у студентів є розуміння викладачами пріоритетної важливості завдань особистісного становлення майбутніх фахівців. Для цього необхідно насамперед сформуванню у педагогів адекватне уявлення про цілі та завдання формування особистісної зрілості майбутніх психологів і методично підготувати їх до сприйняття цих завдань.

У процесі формування особистісної зрілості студентів Львівського державного університету внутрішніх справ педагогічні зусилля мають бути спрямовані на реалізацію трьох типів завдань, що відображають різні аспекти професійної зрілості особистості: емоційно-ціннісну, когнітивну та поведінкову.

Завдання щодо розвитку емоційно-ціннісної сфери студентів полягають у формуванні професійних ціннісних орієнтацій, почуттів, ставлення до себе, співвітчизників, суспільства та держави в цілому (почуття любові до Батьківщини, інтересу до навколишнього життя), потреба їх удосконалення, демократичні цінності як мотиви поведінки, почуття любові, поваги і толерантності до інших громадян, їх прав, потреба в соціальній взаємодії, негативне ставлення до насильства і ненависті, прояви асоціальної поведінки).

Завданнями, спрямованими на розвиток пізнавальної сфери особистісної зрілості студентів, є: формування системи базових політико-правових, економічних, екологічних знань, адекватних уявлень про сутність професійної діяльності, взаємовідносини людини і суспільства, системи поглядів, що призводять до свідомого вибору конструктивної моделі соціальної поведінки; розвиток «самосвідомості», здатних вирватися з вузьких рамок етноцентризму та корпоративних інтересів; розвиток критичного мислення, що передбачає конструктивну недовіру до влади, орієнтацію на демократичні цінності та переконання; формування здатності до свідомого вибору життєвих орієнтирів, шляхів і засобів досягнення особистих і суспільно значущих цілей, самовизначення і самореалізації, адекватного розуміння свого місця і ролі в житті; сприяння формуванню культури відносин із суспільством, з державою, що ґрунтується на самоусвідомленні як частини суспільства; формування власної готовності до змістовного поєднання власних потреб і здібностей.

Поведінковий аспект мети розвитку особистісної зрілості студентів Львівського державного університету внутрішніх справ конкретизується у таких завданнях: формування готовності до самостійної та професійної діяльності в різних її видах і формах, у здатності до інтелектуально насиченої творчості; у набутті досвіду спілкування з іншими людьми, солідарності у захисті прав людини.

Тому завдання формування особистісної зрілості студентів має відображати загальну логіку розвитку особистості: формування чітких уявлень про сутність професійних норм і цінностей; здатність розуміти та особисто

аналізувати буржуазні цінності та ідеали; формування навичок і вмінь реалізації громадянських функцій у суспільстві; практична реалізація буржуазних ціннісних орієнтацій у суспільно значущій діяльності та поведінці.

Важливою умовою підвищення ефективності розвитку особистісної зрілості студентів Львівського державного університету внутрішніх справ є гуманізація та олюднення їх навчання, поєднання в цих процесах загальнокультурного та спеціального блоків у сфері психолого-педагогічної освіти.

В основі гуманістичного напрямку в психології та педагогіці лежить унікальна, цілісна особистість, що прагне до максимальної реалізації своїх здібностей (самореалізації), відкрита до сприйняття нового досвіду, здатна до свідомих і відповідальних рішень у різноманітних життєвих ситуаціях.

Представники західної педагогіки та психології виступають проти будь-яких відкритих і прихованих проявів авторитаризму у вихованні та навчанні, а також проти маніпулювання свідомістю та поведінкою дітей. Одним із найважливіших інструментів гуманістичного підходу є стиль відносин його учасників, який у кінцевому рахунку залежить від позиції вихователя визначається.

Гуманізація суспільного життя пов'язана з утвердженням пріоритету загальнолюдських цінностей. Для виявлення сутнісних характеристик гуманізації освіти необхідно розглянути ключове поняття гуманізму. Гуманізм у загальнофілософському розумінні – це суспільно-ціннісний комплекс ідей, який утверджує ставлення до людини як найвищої цінності у світі, проголошує її право на свободу, щастя, розвиток і творчий розвиток власних фізичних і психічних сил. У зв'язку з цим гуманізм є ідеологічною основою світогляду, в якому погляди і переконання особистості будуються навколо людини як змістовного центру і першорядної цінності.

Саме гуманізація освіти веде до гуманізації вищої освіти. Автори згаданих праць визначають гуманність як засіб реалізації гуманістичної сутності освіти та виховання, інтелектуальної, соціокультурної, комунікативної

сутності людини як суб'єкта пізнання та дії, активного елемента розвитку суспільства. Таке визначення звертає увагу на важливість гуманізації як засобу реалізації гуманістичного характеру освіти у вищій школі.

Процес гуманізації вищої освіти вимагає від кожного суб'єкта освітнього процесу відповідної громадянської та моральної позиції, стає причиною перебудови свідомості з її орієнтацією на гуманістичні, загальнолюдські цінності, на новий стиль мислення та стиль педагогічна діяльність, сприйнята духом гуманізму. В характеристиці сучасного розвитку суспільства зростає значення громадянського характеру педагогічної діяльності, зростає значення праці вчителя, який покликаний виховувати в учнів здатність приймати правильні моральні рішення в широко розкритій сучасній складній і складній формі. зростає суперечливість життєвих ситуацій з точки зору доброти й гуманізму.

При розробці цілей гуманістично орієнтованого розвитку особистості майбутнього психолога центральним було визначення того, що інформаційна функція навчального процесу є лише основою формування особистісної зрілості студентів. Подальша виховна робота потребує модернізації, тому метою розвитку особистісної зрілості учнівської молоді є інтеграція особистісної позиції майбутнього фахівця (мотивація та ціннісне ставлення до майбутньої праці) та професійних знань, умінь і навичок (професійна компетентність). Такі особливості є новою, якісною освітою і відображає такий рівень розвитку особистості, який дає змогу психологу виконувати свій професійний громадянський обов'язок і нести відповідальність за долю підростаючого покоління.

Очевидно, що реалізація принципу гуманізації освіти потребує не лише традиційних підходів до організації навчального процесу. Гуманістичні думки повинні пронизувати весь зміст професійної підготовки психолога – як з фундаментальних базових предметів, так і зі спеціальних дисциплін. Ця умова реалізується насамперед шляхом посилення гуманітарної та громадянської

спрямованості курсів психолого-педагогічних дисциплін. Крім того, вважаємо за необхідне виконання наступних заходів:

1. Проведення профорієнтаційної роботи з абітурієнтами за напрямом «Психологія» шляхом демонстрації основних вимог до професійної зрілості психолога та особливостей його роботи.

2. Розробка курсу «Розвиток професійної зрілості студентів-психологів у ЗВО» та його впровадження в навчальний процес.

3. Введення в діяльність психологічної служби вищого навчального закладу шляхом проведення лекцій для науково-педагогічних працівників з питань підготовки професійної зрілості майбутніх спеціалістів з подальшим обговоренням у навчальних групах, на конференціях, круглих столах, кафедральних засіданнях.

4. Розробка науково-методичних матеріалів для кураторів навчальних груп з питань професійної освіти студентів.

5. Формування наукових гуртків на кафедрах за тематичними напрямами з урахуванням особливостей та нових вимог до професійної зрілості сучасних спеціалістів.

6. Проведення щорічних досліджень рівня професійної зрілості студентів з обговоренням результатів у навчальних групах та на засіданнях кафедр, факультетів та ректорату.

7. Навчання студентів методам професійного дорослішання, а саме: методам професійного розвитку та самовдосконалення, виходу з кризових ситуацій, участі в науково-дослідній роботі.

Розроблені рекомендації мають бути практичними у використанні та реалізовуватися під керівництвом кураторів, науково-педагогічних працівників профільних відділів за участю спеціалістів психологічної служби Львівського державного університету внутрішніх справ.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши інформацію у другому розділі, ми можемо сказати, що на базі Львівського державного університету внутрішніх справ нами було здійснено емпіричне дослідження особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі.

У дослідженні взяли участь 40 студентів другого (18 чоловік) та четвертого (22 молоді людини) курсів віком 19-22 років

Метою емпіричного дослідження є вивчення процесу формування особистісної зрілості студентів психологічного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ.

Структура цього емпіричного дослідження включає три основні етапи: підготовчий; проведення емпіричного дослідження; аналіз та інтерпретація отриманих результатів.

Для перевірки професійної ідентичності студентів Львівського державного університету внутрішніх справ нами було використано наступні методи діагностики: методика вивчення статусів професійної ідентичності (А. А. Азбель, А. Г. Грецов); методика О. С. Штепи «Особистісна зрілість»; «Опитувальник особистісної зрілості» за Ю. Гільбухом; методика «Якоря кар'єри» Е. Шейна в адаптації В. А. Чикер, В. Е. Винокурова.

Встановлено, що статус професійної ідентичності студентів другого курсу виражений на середньому рівні. Половина студентів другого курсу все ще мають невизначеність щодо своєї професійної ідентичності (50%), тобто невизначені професійні цілі, кар'єрні плани та відсутність уявлень про власне професійне майбутнє. Студенти 4 курсу також демонструють переважно середній рівень за всіма шкалами, хоча в цій групі більше респондентів, які мають високі бали за показником «грамотна ідентичність» (30%). А кількість студентів із низьким і нижчим за середній рівень сформованості професійної

ідентичності дорівнює нулю. Тож можна сказати, що рівень сформованості професійної ідентичності підвищується до 4 курсу.

Проте у 20% студентів 4 курсу ми виявили чітко виражену, невизначену професійну ідентичність, що свідчить про необхідність їх підготовки під час навчання у ЗВО.

За допомогою методики «Опитувальник особистісної зрілості» за Ю. Ю. Гільбуха фіксували на основі таких параметрів: «Мотивація досягнення», «Психологічна близькість до оточуючих», «Загальний показник особистісної зрілості», узагальнюючи результати майстерної підготовки. Студенти характеризуються високим рівнем діяльнісної спрямованості на важливі життєві цілі, прагнуть до повної самореалізації, самостійності, ініціативності та лідерства; схильні проявляти доброту та співчуття до інших. Для другокурсників ці характеристики також важливі, але не настільки актуальні.

Згідно з «Методологією дослідження мотивації професійної кар'єри» Е. Шейна, у більшості другокурсників кар'єрні орієнтації знаходяться на середньому рівні, «менеджмент» і «челлендж» – щось більш виражене (кожен 20% студентів мають високий рівень). Найменш виражена орієнтація на службу, стабільність і підприємливість.

Серед студентів 4 курсу 35% – лідерські, 30% бажають стабільності у майбутній роботі та професійної компетентності. Слід також зазначити, що абсолютно всі студенти чотирьох курсів прагнуть до самостійності (автономії) у своїй майбутній професійній діяльності.

Ступінь особистісної зрілості був вищим і більш розвиненим у студентів 4 курсу. Якості, які необхідно розвивати в осіб з високим ступенем особистісної зрілості (відповідальність, життєва філософія, креативність і самостійність), більш виражені у студентів 4 курсу, що відображає їх досить високий рівень особистісної зрілості порівняно з другокурсниками. Також хотілося б відзначити високий ступінь комунікабельності та самоприйняття студентів 4

курсу, що свідчить про їх кращу адаптованість у суспільстві та високий рівень ідентифікації з професійним середовищем.

За допомогою методів математичної статистики підтверджено суттєві відмінності у професійній ідентичності студентів 2-го та 4-го курсів навчання: на 4-му році навчання спостерігається яскраво виражений рівень професійної ідентичності, у більшості студентів 2-го курсу навчання Вивчення рівня професійної ідентичності є невизначеним.

Також нами використано метод кореляційного аналізу результатів дослідження студентів 2-го та 4-го курсів та встановлено прямо-пропорційний зв'язок між деякими отриманими показниками.

В дослідженнях студентів психологів 4-го та 2-го курсів виявлено середній рівень показників особистісної зрілості, який характеризує студентів як толерантних, самостійних, відповідальних, що є дуже важливим показником вихованості особистості, готовності до співпраці, за потреби змінює керівну посаду на посаду асистента, не орієнтується на власне перевагу, що підтверджує нашу гіпотезу про більш виражений рівень особистісної зрілості студентів-психологів 4 курсу, тоді як студенти 2 року навчання мають середній рівень.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати основні психолого-педагогічні рекомендації щодо розвитку професійної зрілості студентів вищого навчального закладу, а саме Львівського державного університету внутрішніх справ.

Вважаємо за необхідне реалізацію наступних заходів: проведення профорієнтаційної роботи з абітурієнтами за напрямом «Психологія» шляхом демонстрації основних вимог до професійної зрілості психолога та особливостей його роботи; розробка курсу «Розвиток професійної зрілості студентів-психологів у ЗВО» та впровадження його в навчальний процес; введення в діяльність психологічної служби вищого навчального закладу з лекцій для науково-педагогічних працівників з підготовки професійної зрілості майбутніх спеціалістів з подальшим обговоренням у навчальних групах, на

конференціях, круглих столах, кафедральних засіданнях; розробка науково-методичних матеріалів для кураторів навчальних груп з питань професійної освіти студентів; створення наукових гуртків на кафедрах за тематичними напрямками з урахуванням особливостей та нових вимог до професійної зрілості сучасних спеціалістів; навчання студентів методиці формування професійної зрілості та ін.

Розроблені рекомендації мають бути практичними у використанні та реалізовуватися під керівництвом кураторів, науково-педагогічних працівників профільних відділів за участю спеціалістів психологічної служби Львівського державного університету внутрішніх справ.

ВИСНОВКИ

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене ми можемо зробити наступні висновки:

1) вища педагогіка – це наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх науково-професійну підготовку до професіоналів відповідно до вимог держави. Предмет науки завжди визначається своєю метою і завданнями

Студентство можна розглядати як соціально-демографічну групу або як окрему фазу соціалізації особистості (студентські роки). Найважливішим видом діяльності в студентському віці є процес навчання, накопичення нових знань і набуття нових умінь і навичок. Новоутвореннями зрілої молоді є професійна орієнтація, формування мотивів і цілей, намірів і цінностей, розвиток власного світогляду, створення нового рівня розвитку впевненості в собі.

Студентський вік характеризується подоланням вікової кризи, під час якої індивід проходить процес набуття дорослої особистості та нового ставлення до світу. У сфері найближчого розвитку – професійна підготовка за обраною спеціальністю, професійне тестування та «проекція» в професії.

Особистісна зрілість є вираженням особистісного потенціалу та критерієм особистісного розвитку людини. Основним феноменом особистісної зрілості є феномен самоактуалізації.

Активізація розвитку особистісної зрілості студентів можлива лише за умов організації цілеспрямованої пізнавальної роботи, поєднання індивідуальних, групових і колективних форм роботи, спрямованих на усвідомлення та розвиток відповідальності, самостійності, самоконтролю, емоційної зрілості, цілепокладання та професійної самореалізації.

У сучасних психологічних дослідженнях професійний розвиток студента розглядається в безпосередньому зв'язку з його особистісним становленням. При цьому домінуючою методологічною основою є суб'єктно-діяльнісна

парадигма, основним методологічним принципом якої є визнання активної ролі студента в реалізації його взаємин у соціумі.

2) На базі Львівського державного університету внутрішніх справ нами було здійснено емпіричне дослідження особистісної зрілості здобувачів вищої освіти в навчальному процесі.

У дослідженні взяли участь 40 студентів другого (18 чоловік) та четвертого (22 молоді людини) курсів віком 19-22 років

Метою емпіричного дослідження є вивчення процесу формування особистісної зрілості студентів психологічного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ.

Структура цього емпіричного дослідження включає три основні етапи: підготовчий; проведення емпіричного дослідження; аналіз та інтерпретація отриманих результатів.

Для перевірки професійної ідентичності студентів Львівського державного університету внутрішніх справ нами було використано наступні методи діагностики: методика вивчення статусів професійної ідентичності (А. А. Азбель, А. Г. Грецов); методика О. С. Штепи «Особистісна зрілість»; «Опитувальник особистісної зрілості» за Ю. Гільбухом; методика «Якоря кар'єри» Е. Шейна в адаптації В. А. Чикер, В. Е. Винокурова.

Встановлено, що у студентів другокурсників статуси професійної ідентичності виражені на середньому рівні. У половини студентів 2-го курсу ще залишається невизначений стан професійної ідентичності (50%), що означає несформованість професійних цілей, кар'єрних планів та відсутність уявлень про власне професійне майбутнє. Студенти 4-го курсу також мають переважно середній рівень за всіма шкалами, але в цій групі більша кількість респондентів, які отримали високі бали за показником «сформована ідентичність» (30%). А кількість студентів із низьким і нижчим за середній рівень сформованості професійної ідентичності дорівнює нулю. Отже, ми можемо стверджувати, що до 4-го курсу підвищується рівень сформованості професійної ідентичності.

Проте у 20% студентів 4 курсу нами діагностовано яскраво виражену невизначену професійну ідентичність, що свідчить про необхідність її формування під час навчання у ЗВО.

Достовірну різницю між результатами досліджуваних груп 2-го та 4-го курсів у структурі особистісної зрілості зафіксовано за допомоги методики «Опитувальник особистісної зрілості» за Ю. Гільбух за такими параметрами: «мотивація досягнення», «психологічна близькість з оточуючими», «загальний показник особистісної зрілості», де узагальнені результати магістерської підготовки. учні вищ. Так, для старшокурсників характерна висока діяльнісна спрямованість у напрямку значущих життєвих цілей, вони прагнуть до повної самореалізації, самостійності, ініціативності та лідерства; схильні виявляти доброту та співчуття до інших. Для студентів другокурсників ці характеристики також важливі, але не настільки актуальні.

За даними «Методики дослідження мотивації професійної кар'єри» Є. Шеїна, серед студентів другого курсу більшість професійних орієнтацій знаходяться на середньому рівні, трохи більше виражені «менеджмент» і «виклик» (по 20% студентів мають високий рівень). Найменш виражена орієнтація на сервіс, стабільність і підприємливість.

Серед студентів 4-го курсу 35% орієнтовані на менеджмент, 30% хочуть бачити стабільність у своїй майбутній роботі та бути професійно компетентними. Слід також зазначити, що абсолютно всі студенти чотирикурсники прагнуть до самостійності (автономії) у своїй майбутній професійній діяльності.

Вищим і більш сформованим рівень особистісної зрілості виявився у студентів 4-го курсу. Риси, які повинні бути сформовані в осіб з високим рівнем особистісної зрілості (відповідальність, життєва філософія, креативність і самостійність), саме вони більш виражені у студентів 4-го курсу, що свідчить про їх досить високу особистісну зрілість порівняно зі студентами 2-го курсу. Також хочеться відзначити високий рівень контактності та самоприйняття

студентів 4-го курсу, що свідчить про їхню кращу адаптованість у соціумі та високу ідентифікацію з професійним середовищем.

За допомогою методів математичної статистики підтверджено суттєві відмінності професійної ідентичності студентів 2-го та 4-го курсів: четвертий курс має сформований рівень професійної ідентичності, а більшість другокурсників – невизначену.

Також нами використано метод кореляційного аналізу результатів дослідження студентів 2-го та 4-го курсів та встановлено прямо-пропорційний зв'язок між деякими отриманими показниками.

В дослідженнях студентів психологів 4-го та 2-го курсів виявлено середній рівень показників особистісної зрілості, який характеризує студентів як толерантних, самостійних, відповідальних, що є дуже важливим показником вихованості особистості, готовності до співпраці, за потреби змінює керівну посаду на посаду асистента, не орієнтується на власне перевагу, що підтверджує нашу гіпотезу про більш виражений рівень особистісної зрілості студентів-психологів 4 курсу, тоді як студенти 2 року навчання мають середній рівень.

3) Проведене дослідження дало змогу сформулювати основні психолого-педагогічні рекомендації щодо розвитку професійної зрілості студентів вищого навчального закладу, а саме Львівського державного університету внутрішніх справ.

Вважаємо за необхідне реалізацію наступних заходів: проведення профорієнтаційної роботи з абітурієнтами за напрямом «Психологія» шляхом демонстрації основних вимог до професійної зрілості психолога та особливостей його роботи; розробка курсу «Розвиток професійної зрілості студентів-психологів у ЗВО» та впровадження його в навчальний процес; введення в діяльність психологічної служби вищого навчального закладу з лекцій для науково-педагогічних працівників з підготовки професійної зрілості майбутніх спеціалістів з подальшим обговоренням у навчальних групах, на конференціях, круглих столах, кафедральних засіданнях; розробка науково-

методичних матеріалів для кураторів навчальних груп з питань професійної освіти студентів; створення наукових гуртків на кафедрах за тематичними напрямками з урахуванням особливостей та нових вимог до професійної зрілості сучасних спеціалістів; навчання студентів методиці формування професійної зрілості та ін.

Розроблені рекомендації мають бути практичними у використанні та реалізовуватися під керівництвом кураторів, науково-педагогічних працівників профільних відділів за участю спеціалістів психологічної служби Львівського державного університету внутрішніх справ.

В підсумок роботи, ми можемо сказати, що наше дослідження не вичерпує глибини вивчення даного питання й передбачає подальший пошук у напрямі його більш докладного та поглибленого дослідження

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська-Семенюк О. П. Формування професійної ідентичності майбутніх психологів. Вісник Львівського Державного університету безпеки життєдіяльності. 2020. №21. С.102-106.
2. Антонова Н. О., Рибачук Л. І. Дослідження взаємозв'язку особливостей темпераменту та показників особистісної структури студентів-психологів. Практична психологія та соціальна робота. 2012. №12. С. 1-25
3. Артеменко Т. Б. Засади психологічного благополуччя в закладах освіти. Київ. 2018. 264 с.
4. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навчальний посібник. К. : Компас, 2017. 63 с.
5. Боришевський М. Й. Концептуальні засади проблеми самотворення особистості. Психологія особистості. 2013. № 1. С. 39–47.
6. Бохонкова Ю. О. Психологія випереджальної стратегії поведінки особистості в ситуації життєвих змін: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.05 НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. Київ. 2013. 40 с.
7. Булгакова О. Ю. Психологічна готовність студентів до соціальної взаємодії: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Одеса. 2019. 371 с.
8. Власова О. І. Методика викладання психології : підручник. К., 2012. 420 с.
9. Волинець Н. Структурні компоненти особистісного благополуччя в середовищі професійної діяльності: зб. наук. праць, серія «Психол. науки» / гол. ред. О. Ф. Волобуєва. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ. 2019. №1(12). С. 33-54
10. Галімов А. В. Методичні проблеми викладання психології у вищій школі: Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи: матер. всеукр. наук-практ. конф. / гол. ред. кол. Романовська Л. І. Хмельницький: ХНУ. 2012. С. 22-24

11. Гончаров С. М. Вища освіта України і Болонський процес. Рівне : НУВГП, 2015. 142 с.

12. Горностаї П. П. Психологія ролі самореалізації особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.05. «Соціальна психологія». К., 2014. 32 с.

13. Городиська В., Пантюк М. Педагогіка та психологія вищої школи : методичні матеріали до семінарських занять [для підготовки фахівців ОКР «Магістр» галузі знань 0401 «Природничі науки» спеціальності 8.04010601 «Екологія та охорона навколишнього середовища»]. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. 204 с.

14. Гриценко Л. І. Формування навчально-професійної мотивації у студентів в умовах вищого навчального закладу. URL: www.psych.kiev.ua.

15. Джабарова Л. В. Особливості взаємозв'язку психологічного благополуччя з особистісною та соціальною ідентичністю: дис..канд. психол. наук: 19.00.07. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2020. 261 с.

16. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Навч. посіб. [2-е видання, доповнене]. К. : «Академвидав», 2012. 352 с.

17. Дідик Н. М. (2014) Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників. Молодий вчений. № 1(03). 2014. С. 128–131.

18. Дубчак Г. М. Психологічні основи професійної стресостійкості майбутніх фахівців: монографія. Київ: Толком. 2017. 321 с.

19. Закон України «Про вищу освіту» // Голос України. 2014. 6 серпня. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-vii>.

20. Єфіменко С. Психологічні особливості студентського віку. Наукові записки Кіровоградського ДПУ імені Во-лодимира Винниченка. Випуск 103. 2010. С. 140–149.

21. Жирун О. А. Компетенції викладача в умовах формування професійної ідентичності // Вісник НТУУ "КПІ". Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 1. 2010. С. 100–104.

22. Жмура І. М. Забезпечення якості самостійної роботи студента: реалістичнопрагматичний погляд викладача. Технології навчання // Науково-методичний збірник. Вип.12 Рівне : НУВГП, 2010. С. 59 – 66.

23. Журавель А. П. Емоційна регуляція міжособистісних стосунків як категорія психологічного аналізу в психології. Інноваційні наукові дослідження в сфері педагогічних і психологічних наук: зб. матер. доп. сучасн. міжнар. наукпракт. конф. Київ: Таврійський нац.. ун-т. 2018. С. 147-149

24. Зарицька В. В. Усвідомлення власних емоцій як чинник розумної поведінки / Розвиток особистості у сучасному освітньому просторі: монографія. Херсон: Вид. Дім «Гельвентика». 2019. С. 6–16.

25. Каргіна Н. В. Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. / ДЗ «Півден. укр. нац. ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса. 2018. 21 с.

26. Кічук А. В. Вираженість психологічної ресурсності як основа психоемоційного здоров'я особистості. Проблеми сучасної психології. Науковий журнал Запоріжжя: «Вид. Дім Гельветика». 2020. № 3 (19). С. 47–52.

27. Кічук А. В. Емоційна детермінація психологічного здоров'я студентської молоді: деякі аспекти проблеми. Психологічні перспективи. №33. Луцьк, 2019. С.139-151.

28. Кічук А. В. Основи психоконсультації та психокорекції. Навч. пос. Ізмаїл: РВВ, 2018. 90 с.

29. Комар Т. В. Соціальна зрілість особистості як чинник становлення професійної зрілості психолога. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Іван Огієнка. 2016. Ч. 34. С. 200–210

30. Левченко Т. І. Мотивація суб'єкта у різних видах діяльності: монографія. Вінниця: Нова книга. 2011. 448 с.

31. Лукасеви О. А. Особливості досягнення особистісної зрілості студентами вищого навчального закладу. Науковий часопис НПУ імені

П. Драгоманова. Психологічні науки : зб. наук. праць. №21 (45). Серія №12. 2014. С. 115– 121.

32. Меднікова Г. І. Особистісна зрілість: сутність та критерії. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. Вип. 43(2). 2012. С. 179–186.

33. Мельничук І. М. Формування професійної ідентичності майбутніх фахівців як педагогічна проблема. Науковий вісник Мукачівського держ. університету. Серія : Педагогіка та психологія. Вип. 1. 2015. С. 93-94.

34. Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. К. : Знання, 2015. 319 с.

35. Овсянецька Л. П. До питання про психологічні критерії зрілої особистості. Актуальні проблеми психології. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. Т. 1, ч. 2. 2011. С. 105–110.

36. Панок В. Г. Психологічна служба вищого навчального закладу. К. : Освіта України, 2010. 230 с.

37. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.; За ред.. З. Н. Курлянд. 3-тє вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2017. С. 402-429.

38. Півень М. А. Структура емоційної зрілості особистості. Вісник Харк. нац.пед. ун-ту ім.. Г. С. Сковороди. Серія. «Психологія». 2014. Вип. 47. С. 156-163

39. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. К.: Філ-студія, 2016. 320 с.

40. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: Підручник 2-вид. К.: ЦУЛ, 2014. 380 с.

41. Проект Закону України «Про вищу освіту» (нова редакція). URL: <http://nmu.ua/legis3.php>.

42. Психологічна характеристика сучасного студентства. 2017. URL: <https://www.udau.edu.ua/ua/departments/viddili/psixologichna-sluzhba-universitetu/kalejdoskop/psixologichna-xarakteristika-suchasnogo-studentstva.html>.

43. Психологія педагогічної взаємодії: інтегративний підхід: монографія / В.Л. Зливков, О.В. Завгородня, С.О. Лукомська, С.О. Копилов, О.В. Котух; за ред. В. Л. Зливкова, С.О. Лукомської. К.: 2019. 259 с.

44. Разумна А. Г. Персоніфікація і персоналізація в структурі професійної ідентичності майбутніх психологів, які набувають другу вищу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Психологічні науки. 2016. Вип. 3 (2). С. 81-86.

45. Романишина О. Я. Основні чинники і концепції формування професійної ідентичності студентів у процесі навчання у ВНЗ. Наукові записки Чернівецького університету. Сер.: Педагогіка і психологія. 2015. Вип. 748. С. 136-142.

46. Романовський О. Г., Пономарьов О. С., Гура Т. В. Підготовка конкурентоспроможної управлінської гуманітарно–технічної еліти : монографія. Нац. техн. ун–т «Харк. політехн. ін–т». Х.: НТУ «ХПІ» : О. О. Савчук, 2014. 324 с.

47. Самотворення у розвитку особистості: наук-мет. Пос. / Л.З. Сердюк, О. І. Яблонська, О. І. Пенькова, Н. Д. Володарська (та ін); за заг. Ред.. Л. З. Сердюк. Київ: Пед. думка. 2015. 93 с.

48. Сергеєнкова О. П. Загальна психологія: Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2015. 274 с.

49. Сергієні О. В. Демчук Т.П. Трансформація компонентів психічного здоров'я студентів під час навчання в умовах реформування вищої освіти. Проблеми сучасної психології. 2020. № 3 (19), С. 108–116.

50. Старинська Н. В. Адаптаційний потенціал як чинник професійної саморералізації особистості Психологія:реальність та перспективи 2017. Вип.8. С. 259-263

51. Теслюк В. М. Основи педагогічної майстерності : Навчальний посібник. К. : ДАККіМ, 2010. 244 с.

52. Ткаченко А. Ю., Професійна ідентичність особистості в процесі професіоналізації. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2011. Вип. 10. С. 221-228.

53. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 року №344/2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

54. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : Навч. посіб. 2-е видання, доповнене. К. : «Академвидав», 2014. 456 с.

55. Хмурина Т. О. Формування соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.14 «Теорія і методика професійної освіти». К., 2014. 20 с.

56. Чайка В. М. Основи дидактики : Навч. посіб. К. : «Академвидав», 2011. 240 с.

57. Черкашин А. І. Дефініція особистісно-професійна зрілість у психологічних дослідженнях. Право і безпека. Х.: № 3. 2017. С. 157–161.

58. Черненко В. П., Кравченко К. В. Професійна ідентичність студентів старших курсів. Наука та освіта. 2016. № 2-3. С.192-195.

59. Чуйко О. В. Динаміка становлень особистісних новоутворень у студентів соціономічного фаху // Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, Випуск № 1, 2018. С. 54-59.

60. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях: Монографія. К.: АДЕФ-Україна, 2013. 280 с.

61. Шахов В. В. Динаміка розвитку фахово важливих якостей у структурі професійної самосвідомості студентів спеціальності психологія. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. Випуск 57. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2019. С. 200-206

62. Шахов В. В. Професійна ідентичність майбутнього психолога як складова його професійної самосвідомості. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія, Вип. 53. 2018. С. 238-244
63. Шахова О. Г. Соціальна психологія особистості: навчальний посібник. Харків: «Контраст», 2019. 116 с.
64. Яблонська Т. М. Ідентичність як предмет психологічного аналізу. Наукові записки Інституту психології ім.Г.С.Костюка НАПН України /за ред. акад. С.Д.Максименка К.: Ніка-Центр, 2010. Вип. 38. С. 378- 387.
65. Яценко Т. С. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: підготовка психолога-практика. К.: Вища школа, 2018. 342 с.
66. Kichuk A. V. Psychological accompaniment of personality development. Collective monograph. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2019. 328 p.
67. Nagra V. Social Maturity among Student Teachers. International Journal of Education and Psychological Research. 2013. Vol. 2. Pp. 10–16.
68. Vancea f. Psychological maturity and integrative three-dimensional structure anxiety. Scientific research and education in the air force. 2017. Pp. 235–240.